

RONOR

1 / 1993

EESTIROOTSLASTE
KULTUURI
SELTS

SAMFUNDET FÖR
ESTLANDSSVENSK
KULTUR

Foto: En bok om Estlands svenskar, del 4

Alfred Mihlberg Vaike-Pakrilt korvi punumas. • Alfred Mihlberg från Lilla Rågö fletar korg.

Lugeja märkab kohe, et "RONOR" on saanud endale parema paberi. Selle eest suur tänu meie soomerootsi sõpradele ühingu "Estlandsvännerna r.f.". Nii saab "RONOR" end tunda võrdväärsemana ka "Kustboni" kõrval, mis kannab meieni teateid eestirootslastest Rootsist.

"Kustboni" märtsinumbri on lugeda Naissaare kooli-ajaloost, Hans Pöhli viimasest aastast "Kustboni" kaastöölisena, SOV aastaaruanne, Vormsi noorte meenutusi Rootsi reisilt, rootslaste olukorrast praeguses Ukrainas ja palju muud lugemisväärset. Saame ka esimesi märke ettevalmistustest 1994. aastaks, mil möödub 50 aastast suure osa eestirootslaste siirdumisest Rootsist. Seda nimetatakse mitmes kohas juubeliaastaks ja siinkohas tahan ma tähelepanu juhtida väikeste erinevuste rootsi ja eesti keeles.

Rootsi keeles on täiesti normaalne nimetada juubeliks kõiki ümmargusi tähtpäevi. Sõna algne tähendus on niipalju nihkunud, et juubeliks võib nimetada ka seda, kui kellegi surmast on möödunud näiteks 100 aastat.

Eesti keeles seevastu kasutatakse sõna *juubel* ainult rõõmsas seoses. Kui kellegi surmast on möödunud ümmargune arv aastaid, siis öeldakse olevat *mälestuspäev* või *surma-aastapäev*.

Eestirootslaste ja eestlaste äraminek oli väga traagiline ja juubeldada pole siin midagi. Jäeti maha oma vara, maja ja kodupaik ja mindi võõrale maale. See vähenegi, mida kaasa võidi võtta, heideti sageli üle parda, kui paadi koorem oli tormisel merel liiga suur. Paljud ei jõudnud riialgi kohale ja leidsid oma viimse puhkepaiga Läänemere lainetes.

Vähem traagiline polnud eestirootsi külade ja siiajäänud eestirootslaste saatus. Mahajäänud koduloomad kannatasid suuri piinu, sest polnud kedagi, kes nende eest hoolt oleks kandnud. Talud ja külad lagastati ja hävitati sisserännanud ühepäevaperemeeste poolt. Ei jätetud alles ühtegi kooli, kus lapsed oleksid saanud oma emakeeles lugema ja kirjutama õppida ja keegi ei olnud vanadele nende viimastel tundidel emakeelset rõõsti andmas.

Tuleval aastal möödub 50 aastat neist sündmustest ja see on hea põhjus noortele ja kogu maailmale rääkida, mis siis juhtus. Aga ärgem nimetagem seda juubeli-, vaid mälestusaastaks.

Ain Sarv

Vär läsare märker på samma gång att RONOR har fått bättre papper. För detta måste vi tacka våra finlandssvenska vänner från Estlandsvännerna r.f. Nu kan RONOR känna sig mer likvärdigt med Kustbon, som bär till oss underrättelser om estlandssvenskar i Sverige.

I Kustbons marsnummer får man läsa om Nargös skolhistoria, om Hans Pöhls sista år som medarbetare i "Kustbon", SOV:s årsberättelse, Ormsöungdomarnas minnen från Sverigeresan, om svenskarna i Ukraina idag och mycket annat läsvärt. Vi får också de första tecknen om förberedelser till år 1994 då det har gått 50 år från estlandssvenskarnas överflyttning. I samband med detta nämns i olika sammanhang jubileumsåret 1994 och härmed ville jag understryka en meningsskillnad i det estniska och det svenska språket.

I svenskan är det helt naturligt att kalla runda bemarkelsedagar för jubileum och meningen är inte så fast bunden till det ursprungliga ordets betydelse, så att det kan vara jubileumsfirande även om det gått 100 år från någons död.

I estniskan använder man *juubel* bara i glada sammanhang. Således talar man inte om jubileum om det gått ett antal jämna år sedan någons död utan man säger *mälestuspäev* (= minnesdag) eller *surma-aastapäev* (= årsdagen av någons död).

Estlandssvenskarnas och esternas uppbrott var en mycket tragiskt händelse och det är ingenting att jubla över. Man lämnade all sin egendom, hus och hemtrakter för att ge sig av till främmande land. Det lilla man kunde ta med sig kastade man ofta över bord när last blev för tungt för det stormiga havet. Det blev många, som inte kom fram, utan fick sin sista viloplatz i Östersjöns vågor.

Inte mindre tragiskt blev det för estlands svenskybger och kvarvarande estlandssvenskar. Kvarlämnade boskap led oerhört för det var ingen som kunde ta hand om dem. Gårdar och byar blev illa behandlade och nedbrända av vandringsfolket med endagsmentalitet. Det blev inga svenska skolor kvar, som skulle lära barn att läsa och skriva på sitt modersmål och det blev ingen, som skulle ha givit tröst på modersmålet till de gamla under deras sista stunder.

Nästa år blir det femtio år sedan dessa händelser och det är ett bra tillfälle att påminna de unga och omvärlden, vad som hände då. Men jag skulle vilja kalla det minnesåret.

Ain Sarv

ROOTSLASED VÄLJASPOOL ROOTSIT

Hans Hildebrand

Järgmise kirjatükiga tahame lugejatele tutvustama hakata meie raamatukogu väärtuslikke raamatuid.

Hans Hildebrand (1842-1913) oli rootsi ajaloolane, kes tegutses põhiliselt rootsi kultuuriajalooa. Tema ulatuslik koguteos "Sveriges Medeltid" (Rootsi keskaeg), mis ilmus 1879-1903 kolmes köites, annab ammendava pildi elust Rootsimaal viikingiajast kuni Rootsi suurriigini. Järgnev peatükk peaks peegeldama XVIII sajandi rootsi ajaloolaste hoiakut eestirootslaste suhtes. Rootsi asustust Eestis käsitletakse hoopis teisiti kui soome-rootsi asustust, aga tema väärtust uurimismaterjalina peetakse oluliseks.

Rootsikeelne tekst on vanas kirjavälis, et noorematel lugejatel oleks võimalik end sellega harjutada.

Õige lühidalt pidin ma kõnelema laplastest, kuna tolle-aegseid allikaid nende kohta on vähe. Veel vähem on mul teatada sellest rootsi kolooniast, mis keskajal asus väljaspool Rootsi riigi piire, Loode-Eestis ja selle ees asuvail saartel.

Seal leidub ka praegusel ajal rootsikeelne rahvas,¹ kelle hulk taudide läbi ja naabrite mõjul on tugevasti vähenenud, kuid nende keel, kombed, ettekujutused ja tavad on peaaegselt rootsipärased. Nad kõnelevad vähemalt kahesugust rootsi keelt, ühte, mis ustavamalt kui meie enda oma käib kirjakeele järgi, ja teist, nende enda oma, mis on üks rootsi keelemurre. Lugejale, kes nende meie hõimlastega lähemalt tutvust ei ole teinud, tohiksin ma järgmise proovi nende keelest anda:

Sõit, sõit, ranka,
hobul nimeks Blanka,
kuhu ta sõidab?
Väikese piiga juurde.
Mis on tema nimi?
Neiu Margarecta.
Kes seal kodus oli?
Üks vanacit,
see istus hällis
ja näris takku.

SVENSKAR UTOM SVERIGE

av Hans Hildebrand

Med följande stycke vill vi börja bekanta våra läsare med värdefulla böcker som finns i vår bibliotek i Nuckö.

Hans Hildebrand (1842-1913) är en svensk historiker, som huvudsakligen sysslat med svensk kulturhistoria. Hans mäktiga verk Sveriges Medeltid, som kom ut 1879-1903 i tre band, ger en uttömmande bild om livet i Sverige från vikingatid till stormaktstid. Följande avsnitt från verkets första band torde återspegla de rikssvenska forskarnas attityd på 1800-talet mot svenskar i Estland. Svensk bosättning i Estland betraktas som något helt annat än den finlandssvenska, men som är ändå värd intresse från forskningen.

Vi vill även behålla det gamla språket för att våra yngre läsare också kan öva detta.

Helt kort måste jag fatta mig angående Lapparne, af brist på samtida källor. Ännu mindre har jag att meddela om den svenska koloni, som under medeltiden fanns utom det svenska väldets gränser, i nordvestra Estland och å de framför detta liggande öarna.

Der finnes än i dag en svensk befolkning,¹ hvars antal genom farsoter och förhållandet till grannarne blifvit starkt decimeradt, men hvars språk, seder, föreställningar, traditioner äro väsentligen svenska. För dem, som ej tagit närmare reda på desse våre frender, hvilka åtminstone tala tvänne språk, en svenska, som trognare än vår egen följer skriftspråket, och en annan, deras egen, som är en dialekt, å följande språkprof meddelas:

Rida, rida, ranka,
hesten häiter Blanka,
hot ska tu rida?
To lithen pika.
Hus ska hån heta?
Jungfru Margarêta.
Hem war ter haima?
En gammal gumma,
hån sat e krubba
å tugga blånar.

Olgu kodu kui vaene, ikka on ta armas - ütleb neis paigus rootsi vanasõna, ja koduarmastusest annab tunnistust see, et need Eestimaa rootslased on hoidnud oma rahvust ega ole unustanud vana kodumaad teisel pool Läänemerd. Selle juures paistavad vanemad mälestused olevat tugevamad, kuna see aeg, kui Rootsi poliitika ja relvad heitsid Eestimaa Rootsi krooni alla, oli rootslastele omamoodi rõhumise aeg. Rootsi valitsuse all oli aga läbikäimine emamaaga tihedam ja selle läbi sai rootslus tugevamaks.

Millal ja missugustel asjaoludel said Ruhnu, Läänemaa lõunaosa, Hiiumaa, Vormsi, Noarootsi, osa Liivimaa, Harju, Järva, Viru ja Ingerimaa endale rootsikeelsed elanikud, selle kohta on olnud mitmesuguseid arvamisi. Munch oletas, et see on allesjäänud osa sellest ajast, kui germaani hõimud idast põhja poole tungisid, teised on arvanud väljarändamist Rootsist, kui Rurik Venemaad koloniseeris, kolmandad leiavad hilisema väljarändamise usutavama olevat. Rootsised ise ei mäleta tulemise aega, aga neil on palju jutustada oma endistest asupaikadest - Dalarnast, Örebrost, Uppsalast, Roslagenist ja Soomemaast. Legendid, kust need teated pärinevad, ei ole aga kuigi usaldusväärsed ja et sellised jutustused puuduvad, mis võiksid suuremat usaldust väärida, siis ei pääse me tõenäolikkusest kaugemale.

Rootsi muistendites ja kommetes Eestimaal on nimelt mitmeid, mis seisavad ühenduses paganausu ja jumalate kummardamisega, aga see ei näita sugugi ümberasumise aega, kuna sellised on ka Rootsisis elanud üle paganluse aegade ja tulevad veel mitmel pool meie maal esile. Mind paneks imestama, kui üks kui teine selline ei oleks koos väljarändajatega ka Ameerikasse jõudnud. Tähtsam on, et Eestis leidub üks rootsi elanikkude ja auväärse nimega saar Odensholm (Odini saar = Osmussaar), - eeldusel, et see nimi on algupärane.

Gutalageni lisa seisev Gutasaaga jutustab, et näljahäda tõttu - mis vanasti sageli öeldakse olevat väljarändamise põhjus - oli osa ojamaalasi läinud ühele saarele Eestimaa juures, mille nimi on *Dagaithi* (Dagö = Hiiumaa), kust nad edasi liikusid ja asutasid ühe kindluse, mis oli näha veel siis, kui saaga kirjutati. Seal ei suutnud nad aga püsima jääda, vaid sõitsid mööda Düüna jõge üles läbi Venemaa Kreekamaale välja.

Kui palju sellest jutustusest uskuda saab, on raske ütelda, aga vähemalt on see huvitav tunnistaja, et XIII sajandil elas Gotlandil mälestus vanast rootsi asustusest ida pool Läänemerd.

Pärast rootsi asustuse rajamist Soomes läks rootslaste idatee tavaliselt piki Soome lahe põhjarannikut. Kuna ilma täiendavate tunnistusteta ei julgeks omaks võtta Munchi arvamust, et rootsi asustus Eestis on jäänud sellest ajast, mil skandinaavia hõim Rootsi rändas, siis peab mõtlema väljarändamise võimalusele, mis aga ei tohiks olla juhtunud ajal, kui Soome lahe lõunakallas oli Rootsi

'Haim är aldr så arm, han är varm', säger i denna trakt ett svenskt ordspråk - hur fattigt än hemmet är, så värmer det, - och känslan för hemmet visa de estländske Svenskarne såväl genom bevarandet af sin nationalitet som derigenom att de icke glömt det gamla moderlandet på andra sidan Östersjön. De äldre minnena hafva dervid visat sig starkare än de senare, ty den tid, då svensk politik och vapenbragd hade lagt Estland under Sveriges krona, blef för Svenskarne derstädes i viss mon en förtryckets tid. Under det Svenska regementets tid blef emellertid förbindelsen med moderlandet lifligare och svenskheten kunde derigenom stärkas.

När och under hvilka omständigheter fingo dessa orter, Runö, Ösel, Södra Wick, Dagö, Worms, Nuckö, delar af Lifland, Harrien, Jerwen, Virland och Ingermanland, sin svenska befolkning? Meningarna hafva varit af olika slag. Munch antog, att hon var en qvarlevfa från den tid, då de germanske stammarne österifrån ryckte fram mot nordnen, andre hafva trott på en utvandring från Sverige samtidigt med den rörekska koloniseringen i Ryssland, andre finna en senare invandring sannolikare. Svenskarne sjelfve hafva icke bevarat hogkomsten af den tid då de kommo öfver, men berättat deremot mycket om de ursprungliga hemmens läge - Dalarne, Örebro, Uppsala, Roslagen, Finland. Dock äro sägnerna, som lemna dessa uppgifter, ingalunda vittnesgilla och då berättelser, som kunna hafva bättre anspråk på trovärdighet, alldeles saknas, kan man i denna fråga icke komma längre än till sannolikhet.

Bland förrådet af svenska sägner och seder i Estland finnas visserligen flere, som stå i sammanhang med heden tro och gudadyrkan, men de bevisa intet för bosättningens tid, eftersom de äfven i Sverige länge öfverlevfat hedenomens dagar, ja ännu förekomma mångenstädes i vårt land. Det skulle förvåna mig, om icke en och annan följt svenske utvandrare öfver till Amerika. Vigtigare är det, att en ö finnes i Estland med svensk befolkning och med det ärevärdiga namnet Odensholm, - under förutsättning att namnformen är ursprunglig.

Den som bihang till Gutalagen förekommande Gutasagan berättar, att i följd af hungersnöd - det skäl, som af gammalt vanligen uppgifves för utvandringar - hade en del Gutar begifvit sig till en ö vid Estland, som heter Dagaibi, hvarest de slogo sig ned och anlade en borg, som var synlig ännu vid den tid, då sagan skrefs. Der förmådde de emellertid icke hålla sig, utan drogo uppför Düna genom Ryssland ända till Grekland.

Huru mycken trovärdighet tillkommer denna berättelse är vanskligt att afgöra, men hon är åtminstone af intresse som vittnesbörd derom att å Gotland under 1200-talet lefde minnet af gammal svensk bygd öster om hafvet.

Sedan svensk bygd blifvit bruten i Finland gick den svenska samfärdseln åt öster regelbundet öfver Finska

kaubandusele ja meresõidule äärmiselt kõrvalise tähtsusega. Seetõttu tundub mulle kõige usutavam, et rootsi koloonia Eestis on vanem kui Rootsi valitsuse laienemine üle Soome.

Kahtlemata oli varem ka Eestimaa rannik tähtis idatee osa. Põhjala muinassaagad jutustavad, et mehed, kes idateele asusid, läksid üle Eesti. Rimberti kirjeldus Püha Ansgari elust räägib sidemetest kuralaste ja teistega, samuti rootsi asustusest lõuna pool Soome lahte. Ruunikivid annavad tunnistust samas suunas. Kuulus Ingvar läks kreeklaste ja saratseenide jurde üle Eesti; teised öeldakse olevat purjetanud ümber Domesnäsi (Kolka neem Kuramaa põhjatipus) või viibinud Eestis Virumaal.

Neid idareise ja arvukaid Eestis käimisi tuleks ka ühendusse seada asjaoluga, et Rootsis on nii palju leitud araabia münte ja tee, mis neid meie maale tõi, pidi käima lõuna pool Soome lahte.

Selleks ajahetkeks, paganliku aja lõpuks, on üldised olud sellised, et rootsi koloonia Eestimaa rannas on täiesti loomulik, mida järgmiste aegade kohta on raske ütelda.

Väga vähesed ürikud annavad meile teateid sellest kolooniast. Haapsalu linna privileegidest aastast 1294 räägitakse Saare-Lääne piiskopkonnas elavatest rootslastest ja neile antakse suuremaid eesõigusi kui ümbruses elavatele eestlastele. Üks ja teine enne XIII sajandi keskpaika kirjutatud ürik nimetab rootslasi ostjate ja müüjate osas. Sel ajajärgul näitas kuningas Magnus Eriksson üles suurt heatahtlikkust Padise kloostri suhtes, mille aladel rootslased elasid ja paistab, et too kuningas kavatses Eestis rootsi valitsusala luua.²

Et Eestimaa rootslaste algkodus selgusele jõuda, leiab nende kõneldavast keelest kindlaimad tunnistusi kui legendidest, mida nad jutustavad. Värskeim kirjamees, kes seda ainet on käsitletud, arvab Eestimaa rootslaste keele sellesse rühma, mis muidu haarab rootsi keelemurdeid Soomes ja Põhja-Rootsis.³

Rootslased Eestis olid talumehed ja kuni viimase ajani on nad alal hoidnud palju muinasaja arvamistest ja kommetest. Eelistatavalt on nad oma asupaiku nimetanud *by* (küla), lisades selle sõna vahel eestikeelse nime lõppu. Maavaldusi ja talusid nimetavad nad *bol*. Mitterootslased kasutavad selle asemel sõna *haken* (adramaa), millel on täielik vastavus Soomes kasutatava nimega *krok*. Põllumaa oli jagatud kitsasteks ribadeks, põllutöö ja lõikuse pidid kõik ette võtma ühel ajal. Põllumaa ei olnud just kõige viljakam, lisaks meelitas meri oma rikkaliku kalasaagi ja hüljestega eemale raskemast, kuigi vähem ohtlikust põllutööst. Mida talumees vajas, tehti talus valmis. Russwurmi töö litograafilised lisad näitavad, et nagu mujalgi, ei olnud talurahva rõivad siin eriti vanapärased. Pidurõivas Ruhnul paistab olevat truusti selle rõiva järgi tehtud, mida kandis Kuramaa hertsog Vilhelm, nii nagu ta on maalitud ühel pildil aastast 1615, mida saare kirikus hoitakse.

vikens nordsida. Då man icke utan vidare bevis vågar antaga Munchs åsigt att svenska befolkningen i Estland är en qvarlefvä från den tid, då den skandinaviska stammen invandrade till Sverige, måste man tänka på en utflytning, men denna kan icke gerna hafva egt rum under en tid, då Finska vikens södra kust var af ett ytterst underordnad intresse för Sveriges handel och sjöfart. Det synes mig därför troligast, att den svenska kolonien i Estland är äldre än det svenska väldets utsträckande öfver Finland.

Otvivelaktigt hade äfven den estländska kusten en stor betydelse för samfärdseln under en tidigare period. De fornnordiska sagorna förtälja, att de män som ämnade sig i österväg, drogo öfver Estland, Rimberts teckning af den hel. Ansgars lif berättar om förbindelser med Kurer m. fl. samt om ett svenskt välde söder om Finska viken. Runstensinskrifterna vittna i samma riktning. Den fräjdade Ingvar gick på väg till Greker och Saracener öfver Estland; andre uppgifvas hafva seglat kring Domesness eller besökt det estniska området Virland.

Dessa färder till östern och dessa talrika besök i Estland böra vi äfven sätta i sammanhang med den omständigheten, att så många arabiska mynt blifvit funna i Sverige och att samfärdseln, som bragte dem till våra bygder, måste hafva gått fram söder om Finska viken.

Vid denna tidpunkt, mot den hedna tidens slut, göra de allmänna förhållandena anläggningen af en svensk koloni å Estlands kust helt naturligt, hvilket man svårigen kan säga om de senare tidsskiftena.

Ytterst få urkunder lemna oss några underättelser om denna koloni. I privilegier för staden Hapsel utfärdade år 1294 omtalas svenskar som bosatta i Ösels biskopsstift och dem tillerkänns större förmoner än de kringboende Esterne. En och annan handling skrifven mot midten af 1300-talet omtalar svenskar som köpande och säljande. Vid denna tid visade k. Magnus Eriksson stor välvilja mot Pades kloster, inom hvars område Svenskar bodde, och det ser ut, som om denne konung varit betänkt på att grunda ett svenskt välde i Estland.²

För att utröna de estländske Svenskarnes ursprungliga hem afgifver den dialekt de tala säkrare vitsord än de sänner de berätta. Den senaste författare, som behandlat detta ämne, hänför de estländske Svenskarnes språk till en grupp, som i öfrigt omfattar de finländska och norrländska dialekterna.³

Svenskarne i Estland voro bönder och ända in i den senaste tiden hafva de bevarat mycket af forntidens tanke-sätt och sed. Med förkärlek hafva de kallat sina boningsorter *by*, ibland lagt detta ord som ändelse till estniska namn. Enheten för jordbesittning och jordbruk kalla de *bol*. De icke svensktalande begagna i stället ordet 'haken', namnet på årdret, och hafva vi således i detta uttryck en full motsvarighet till det i Finland brukade namnet *krok*. Åkermarken var delad i smala ribbor, arbete och skörd

Eestimaa rootslased on nagu talurahvas Rootsiski kasutanud puusse lõigatud ruunikalendreid (sirvilaudu), millel küll päevi näitavad jooned on vaid üksikkordadel tõelised ruunid, enamasti on nad vaid sirged kriipsud.

Rootsi kultuuri arenemisele ei ole see väike koloonia avaldanud mingit mõju ja tal on olnud seetõttu hoopis teine roll, kui rootsi koloonial Soomes, mis on alati olnud rootsi rahvuse integreeritud osa. Ometi oleks ebaõige sellele üldse mitte tähelepanu pöörata.

- 1 Põhiline eestirootslasi käsitlev teos on Russwurmi "Eibofolke oder die Schweden an den Küsten Ehtland und auf Runö" (Saarerahvas ehk rootslased Eestimaa randadel ja Ruhnul), 1855.
- 2 "Kuningas liigub ringi kõigis linnades, külates ja lossides, nii piiskopi kui ristirüütlike omades, ja mis tal mõttes on, ei või meie teada". Koppmann, "Hanserecessen", 1. osa, lk. 80.
- 3 Lundell, "Om de svenska folkmålens frändskaper och etnologiska betydelse" (Rootsi murrete sugulus ja rahvateaduslik tähtsus).

måste af alla företagas samtidigt. Åkern var emellertid icke af bästa beskaffenhet; dessutom lockade hafvet med dess rika tillgång på fisk och själhundar från det mera mödosamma, fast mindre farliga arbetet i jorden. Hvad bonden behöfde, arbetades i gården. De litografiska bilagorna till Russwurms arbete visa att här, liksom annorstädes, allmogens drägt icke är af någon synnerlig hög ålder. Högtidsdräkten på Runö lär vara troget efterbildad den drägt, i hvilken hertig Vilhelm af Kurland blifvit år 1615 målad på en tafla, som förvaras i öns kyrka.

De estländske Svenskarna hafva liksom allmogen i Sverige begagnat i trä skurna runalmanackor, å hvilka dock de dagarne utmärkande sträcken allenast undantagsvis äro verkliga runor; de äro oftast allenast räta linier.

För den svenska odlingens utveckling har denna lilla koloni varit af alls ingen betydelse och har således spelat en helt annan rol än den svenska kolonien i Finland, som alltid förblef en integrerande del af den svenska nationen. Det hade dock varit orätt att icke egna någon uppmärksamhet åt henne.

- 1 Hufvudarbetet rörande Svenskarna i Estland är Russwurm, *Eibofolke oder die Schweden an den Küsten Ehtland und auf Runö* (1855).
- 2 "Konungen far kring till alla städer, byar och slott, såväl biskopens som korsriddames, och hvad han har i sinnet veta vi icke." Koppman, *Hanserecessen* del. 1, s. 80.
- 3 Lundell, *Om de svenska folkmålens frändskaper och etnologiska betydelse*.

Seltsi teaduslikul raamatukogul Noarootsis on ülesanne koguda kõike eestirootslastesse puutuvat kirjandust ning teisi teoseid Põhjamaade kultuurist, mis aitavad tõmmata ajaloolisi ja tänapäevaseid paralleele. Tänu Rootsi abiorganisatsiooni SIDA toetusele ja paljudele annetajatele on raamatukogul juba praegu üsna hea kogu.

Raamatukogu on avatud uurijatele ja õppijatele, seal on ka õõbimisvõimalus neile, kes tahavad töötada pikemat aega. Tööks raamatukogus tuleb võtta ühendust raamatukogu juhataja Ivar Rüütliga aadressil

EE-3173 Pürksi, LÄÄNEMAA
telefon 247/9-32-30

Samfundets vetenskapliga bibliotek i Nuckö har som syfte att samla all litteratur om estlandssvenskarna samt andra verk om nordisk kultur, som kan vara till hjälp för att dra historiska och nutida paralleller. Biblioteket har tack vare stöd från SIDA och många donatorer redan kunnat skaffa en ganska bra boksamling.

Biblioteket är öppet för forskare och studerande, och det finns också möjlighet att övernatta i Nuckö för att kunna arbeta där under en längre period. Arbetstid på biblioteket kan bokas genom bibliotekschefen Ivar Rüütli på adressen

EE-3173 Pürksi, LÄÄNEMAA
telefon +372 47 93230

ULMA ARHIIVI KÜLASTAMAS

Evi Juhkam

Pikaajalise kontakti tõttu on eesti ja rootsi keel teineteist vastastikkult mõjutanud. Eesti murrete uurijal, eriti eesti ja eestirootsi keelekontaktide silmas pidades, on hädavajalik laiendada oma teadmisi eestirootsi murretest. Kuna olen olnud huvitatud eestirootsi keele mõjust eesti keelele, siis olen pikemat aega soovinud tutvuda eestirootsi murdekogudega, mis asuvad Uppsala Murde- ja Rahvapärimate Arhiivis (ULMA). Ka Eesti murdearhiivis Tallinnas on mõningane kogus eestirootsi murrete lindistusi, samuti kohanimetöde ja süntaksialast materjali, kuid pole mingi probleemi uurimiseks vajalikku murdesõnavara.

Lõpuks oli mul õnne ja möödunud aasta novembris ja detsembris sain ma tänu Soome Viro Säätiö stipendiumile seda arhiivi külastada. Väga meeldiv oli tulla sellesse ilusasse vanasse ülikoolilinna ja seal elada. ULMA asub Fyriså kaldal Östra Ågatanil vana võimsa toomkiriku ja lossi lähedal. Elasin Kuningliku Gustav Adolfs Akademia suures mugavas ühetoalises korteris Kloostergatanil, see ei olnud arhiivist kaugel.

1870. aastatel asutasid üliõpilased Uppsalas ja peagi ka teistes Põhjala ülikoolides nn. murdeseltse. Seltside eesmärgiks oli uurida kodukoha keelt ja kultuuri. Koguti murdesõnavara, tehti märkmeid rahva uskumustest ja kommetest, materiaalsest kultuurist ja suulisest loomingu-
1914 asutati ametlikult Uppsala murdearhiiv ULMA (Landsmåls- och folkminnesarkivet i Uppsala), mille juhatajaks sai professor Herman Geier. 1920. aastate lõpul lülitati ULMA-sse eraldi rahvapärimate osakond. 1939. aastast on ULMA iseseisev riiklik uurimisasutus.

1970. aastal lülitati ULMA folklooriarhiivide ametkonda DOVA (Dialekt- och ortnamnsarkiven samt svenskt visarkiv). Arhiivi uueks nimeks sai siis Uppsala Murde- ja Rahvapärimate Arhiiv (Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala), kuid tavalühendit ULMA ei muudetud. Peale ULMA kuulub DOVA ametkonda Uppsala kohanimearhiiv (OAU), Lundi murde- ja kohanimearhiiv (DAL), Göteborgi murde-, kohanimede ja rahvapärimate arhiiv (DAG), Umeå murde-, kohanimede ja rahvapärimate arhiiv (DAUM), Rootsi lauluarhiiv (SVA, Stockholm), Rootsi keskaegsete isikunimede sõnaraamatu arhiiv (OSP, Uppsala) ning Rootsi murdesõnaraamatu arhiiv (OSD, Uppsala).

ULMA on kõige suurem ja vanem DOVA arhiividest, ta on üks neljast murdearhiivist, mis tegeleb rootsi murrete ja rahvapärimate uurimisega. ULMA ülesandeks

BESÖK PÅ ULMA-ARKIVET

av Evi Juhkam

På grund av de långvariga kontakterna har de estniska och svenska språken ömsesidigt påverkat varandra. För en forskare i estniska dialekter, som sysselsätter sig med språkliga kontakter mellan estniska och svenska, är det nödvändigt att få öka sina kunskaper om de estlandssvenska dialekterna. Eftersom jag själv alltid har intresserat mig för det estlandssvenska språkets inflytande på estniskan, har jag redan en längre tid önskat bekanta mig med de estlandssvenska dialektsamlingar som bevaras i Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala (ULMA). Även på dialektavdelningen i Estlands folkmålsarkiv i Tallinn finns en del bandinspelningar med estlandssvenska mål, samt ortnamnsamlingar och materialet till den syntaktiska delen, men det fattas en dialektordsamling.

Slutligen hade jag turen att besöka ULMA i november och december förra året. Det var så roligt att komma till en så vacker och gammal universitetsstad och bo där. ULMA ligger på Östra Ågatan vid stranden av Fyrisån i närheten av den vackra och mäktiga domkyrkan och slottet. Jag fick bo mycket nära ULMA på Kloostergatan 2 i ett stort bekvämt enkelrum i Kungliga Gustav Adolfs Akademiens lokaler.

Under 1870-talet bildade studenterna i Uppsala och snart också på andra universitetsorter i Norden s.k. landsmålsföreningar. Föreningarna hade som mål att utforska hembygdens språk och kultur. Det skapades dialektordssamlingar, gjordes uppteckningar av folktro, seder, materiell kultur och folkdiktning. År 1914 grundades officiellt Uppsala landsmålsarkiv (ULMA) under ledning av prof. Herman Geijer.

I slutet av 1920-talet inrättades inom ULMA en särskild folkminnesavdelning. 1939 blev ULMA en egen statlig myndighet under namnet Landsmåls- och folkminnesarkivet. Sedan 1970 ingår ULMA i myndigheten DOVA, som förenar dialekt- och folklorearkiven. Arkivets namn ändrades då till Dialekt- och folkminnesarkivet, men den väl inarbetade förkortningen ULMA ändrades inte. Till myndigheten DOVA hör - förutom ULMA - Ortnamnsarkivet i Uppsala (OAV), Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund (DAL), Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg (DAG), Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå (DAUM), Svenskt visarkiv (SVA, Stockholm), arkivet för Ordbok över Sveriges medeltida personnamn (SMP, Uppsala) samt Arkivet för Ordbok över Sveriges dialekter (OSP, Uppsala).

on koguda, säilitada, uurida ja avaldada rootsi, saami ja soome murdeainest ja rahvapärismi. Arhiiv avaldab perioodilist väljaannet "Svenska landsmål och svenskt folkliv" ja nelja sarja toimetisi: A-sarjas rahvakeel, B-sarjas rahvapärimused, C-sarjas lapi keel ja kultuur ning D-sarjas Dalarna, Gotlandi ja teiste maakondade sõnaraamatud. Arhiivil on hästi komplekteeritud teadusraamatukogu, kus on ca 43 000 köidet.

ULMA arhiivis on ka eestirootsi kogud. Eesti rootsi-keelsetelt aladelt ja Gammalsvenskbyst Ukrainast on kogutud nii murdeainest kui pärimuslikku materjali. Vanima materjali eestirootslaste kultuuri ja keele kohta on kogunud sakslane Carl Russwurm 1830. aastatel. 1850. aastatel tegi Gotlandi gümnaasiumiõpetaja P.A. Sæve Visbys ülestähendusi neilt eestirootslastelt, kes käisid siin vahetuskaupmeestena. Soomerootsi uurija A.J. Sjögren tegi üleskirjutusi Ruhnus. 1870. ja 1880. aastatel kogus suure murdekogu uusimaalane Herman Vendell. Keeleuurija Gideon Danell (1873-1957) andis välja suure Noarootsi murde sõnaraamatu (1951), materjali selleks oli ta kogunud paljudel uurimisreisidel Eestist.

Suurema osa murdematerjalist on kogunud üks isik, Nils Tiberg. Kogumistöö algas 70 aastat tagasi 1923.a. suvel, siis külastas filoloogiatudeng Nils Tiberg koos Gideon Danelliga esimest korda Eestit, kus käis Hiiumaal, Pakril ja Vormsil. Laias laastus igal suvel kuni 1935. aastani külastas Nils Tiberg mõnda rootsi asuala Eestis. Kui Gammalsvenskby elanikud 1929. aastal tulid Ukrainast Rootsi, tegi Nils Tiberg gammalsvenskby murdest ülestähendusi. Kogumistöö jätkus ajavahemikul 1944-50 pärast eestirootslaste saabumist Rootsi.

Üleskirjutatud materjal loovutati ULMA-le. 1944. aastal vormistati seal ka ametlikult eestirootsi osakond. Algul tegeles Nils Tiberg uurimistööga õpetajatöö kõrvalt. Aastatel 1944 kuni 1950 tegeles ta läie koormusega ainult eestirootsi kogudega. 1962. aastast alates oli ta ULMA-s esimene arhiivaar. Ka peale pensionile jäämist tegeles ta oma tööga kuni surmani 1980. aastal, mil ta oli 80-aastane.

Suurema osa eestirootsi materjale on Nils Tiberg ise liitnud oktaavformaadis sedelsõnaraamatusse. Gammalsvenskby materjali on kartoteegikaartidele kirjutanud Edvin Lagman, kes samaaegselt liitis vastavad teated enda kodukohast Riguldi Tagavallast.

Hulga materjale on saatnud kohalikud kaastöötajad. Pidevaks kaastöötajaks on olnud ca 150 isikut. Nendest tuleks nimetada Kristiina Knutast, kes on üles kirjutanud 14 köidet gammalsvenskby murdematerjali, samuti Anu Engblomi Vihterpalust, kes on kirja pannud 200 kvartformaadis lehekülge murdematerjali.

1945.a. suvel hakkas Anne-Marie Cronström kohalike kaastöötajate saadetisi rootsi riigikeelde tõlkima. Seejärel jätkas ta kogutud originaalmaterjali kartoteeki sedelda-

ULMA är det största och äldsta inom DOVA-arkiven och en av de fyra dialektarkiven som fungerar som forskningscentral för svenska dialekter och folkminnen. ULMA har till uppgift att samla in, bevara, bearbeta och ge ut material om svenska, samiska och finska dialekter och folkminnen. Arkivet publicerar en årlig tidskrift "Svenska landsmål och svenskt folkliv" samt fyra skriftserier: serie A. Folkmål, serie B. Folkminnen och folkliv, serie C. Lapskt språk och lapsk kultur samt serie D. Dialektordböcker från Dalarna, Gotland och andra landskap. ULMA har också ett välförsett forskningsbibliotek med ca 43 000 band.

På ULMA finns också estlandssvenska samlingar. Man har samlat in dialekt- och traditionsmaterial från Estlands svenskspråkiga bygder och från Gammalsvenskby i Ukraina. Det äldsta materialet om estlandssvenskarnas kultur och språk har samlats in av tysken Carl Russwurm på 1830-talet. På 1850-talet gjorde en gotländsk gymnasie-lärare, P.A. Sæve i Visby, uppteckningar med estlandssvenskarna som hade kommit dit som byteshandlare. En finlandssvensk forskare, A.J. Sjögren, hade gjort uppteckningar på Runö. På 1870- och 80-talen samlade en nylänning, Herman Vendell, in stora dialektorsamlingar. Språkforskaren Gideon Danell (1873-1957) gav ut en stor ordbok över nucködialekten (1951). Materialet till ordboken hade han samlat under flera forskningresor till Estland.

Största delen av dialektmaterialet har samlats in av en enda person, Nils Tiberg. För 70 år sedan, sommaren 1923, kom insamligen igång. Då besökte fil. stud. Nils Tiberg tillsammans med G. Danell första gången Estland. Han var på Dagö, Rågöarna och Ormsö. I stort sett varje sommar fram till 1935 besökte Nils Tiberg något av de svenska bosättningsområdena i Estland. När gammalsvenskbyborna 1929 kom till Sverige från Ukraina, gjorde Nils Tiberg uppteckningar om gammalsvenskbymål. Under tiden 1944-50 efter estlandssvenskarnas överflyttning till Sverige fortsattes detta insamlingsarbete.

Det upptecknade materialet tillfördes ULMA. 1944 inrättades där formellt den estlandssvenska avdelningen. Till en början utförde Nils Tiberg forskningsarbetet vid sidan av sin verksamhet som lärare. Mellan åren 1944 och 1950 sysslade han på heltid med den estlandssvenska undersökningen. Från år 1962 var han förste arkivarie på arkivet. Också efter pensioneringen var han sysselsatt med detta arbete till sin död 1980 vid 80 års ålder.

Huvuddelen av det estlandssvenska materialet är av Nils Tiberg själv infört i en kortordbok i oktavformat. Materialet från gammalsvenskby har skrivits in av Edvin Lagman, som samtidigt införde motsvarande uppgifter från sin egen hembygd, Bakväldet i Rickul.

En stor del av det insamlade materialet är insänt av lokala medarbetare. Omkring 150 personer har varit permanenta meddelare. Bland dem måste nämnas Kristina

mist. Praegugi tegeleb ta pidevalt materjali liitmisega sedelkartoteeki-sõnaraamatusse.

Seda sedelsõnaraamatut nimetatakse Nils Tibergi eestirootsi sõnaraamatuks, kuna selle põhiosa on koostatud Nils Tibergi originaalmaterjalide põhjal, lisa on saadud Viktor Amanilt, Gideon Danellilt, Edvin Lagmanilt, Rain Põhliilt, Carl Bleesilt, Tomas Dreijerilt, Jan Utaselt jt. Käsikirja on toimetanud Nils Tiberg (1 köide), Edvin Lagman (2 köide), Nils Cronström (3 köide), Nils Tiberg (4 köide), Anne-Marie Cronström (5 köide).

Sõnamaterjal on kantud kahte liiki kaartidele. Alguses on A-kaart, mille vasakule poolele on trükitud murdealade nimetused. Paremal ülal on märksõna, mille järgi pannakse kaardid tähestikuliselt järjekorda. A-kaardil on murdesõna fonetiliselt variandid, märgend käänd- või pöördkonna kohta, grammatiline iseloomustus. Järgneb üks või mitu B-kaarti, millel on sõna tähendus, keelenäited, sünonüümi- ja liitsõnaviited. Praegu on kartoteegis ca 30 000 A-kaarti ja 54 000 B-kaarti.

- Näide kartoteegi A-kaardist. Märksõna on *nöt* 'sarapuu-pähkel'. Vasakul on näha eestirootsi murdepiirkonnad.
- Ett exempl på A-kortet. Uppslagsordet är *nöt*. På vänstra sidan står de estlandssvenska dialektområdena.

Knutas, som har skrivit 14 volymer på gammalsvenskby-mål, och Anu Engblom från Vippal, som har skrivit 200 sidor dialektmaterial i kvartformat.

På sommaren 1945 började Anne-Marie Cronström göra översättningar till riksspråket av ortsmiddelamas leveranser. Därefter fortsatte hon med excerpering av upptecknat primärmaterial till kortordboken. Nuförtiden håller A.M. Cronström fortfarande på att införa upptecknat material i kortordboken.

Denna kortordbok brukar man nämna Estlandssvensk ordbok av Nils Tiberg, eftersom ordboken är sammanställd på grundval av Tibergs primärmaterial, med bidrag av Viktor Aman, Gideon Danell, Edvin Lagman, Rain Pöhl, Carl Blees, Tomas Dreijer, Jan Utas och andra. Manusen är utredigerat av Nils Tiberg (band 1), Edvin Lagman (band 2), Nils Cronström (band 3), Ingrid Tiberg (band 4), Anne-Marie Cronström (band 5).

Ordmaterialiet är infört på två slags kort. Först finns ett A-kort med orterna påtryckta till vänster. Uppe till höger skriver man ett uppslagsord, och korten ställs i alfabetisk ordning efter sitt uppslagsord. På A-kortet finns dialektorden med landmålsalfabet, böjningsformer och grammatiska uppgifter av ord. Sedan har man ett eller flera B-kort med betydelsedefinitioner, språkprov, hänvisningar till synonymer och sammansättningar. Kortordboken omfattar idag ca 30 000 A-kort och 54 000 B-kort.

ESTLANDSSVENSKA MÅL

I *nöt*

m. 3 v f v n l o r e g

Reval

12. Nargö *gnædær gnædær 17474:22 gnættær 17474:22 gnættær gnættærna 17129:gnæ*
 3. Nuckö: Nu-h *nät nãta nãtær nãtãna v pl: nãtær nãtre 17129*

Sutl

Rk: Fv *nãt nãta nãtær nãtãna 17129*
 By *nãt nãta nãtær nãtre Lgm*

4. Ormsö *nãt nãta nãdær nãdre 17129 v pl: nãtær 17129:ny.*

3° Odensholm

6. Rågö: St *nãt nãtre nãttær nãttãna 20306*
 I *nãda nãda nãdær nãdãna 17129*

7. Vippal *nãda nãdãna nãdær nãdre 17129*

Korkis

8. Dagö *nãdær nãdre nãdær nãdre 2765:277,535*

9. Gsvby *nãdær nãdre nãdær nãdre 16397:73*

1. Runö *nãtær nãtra nãtær nãtrã 17129*

I nõt

Syn: små-nõt, nötter-korn, hassel-bär, nötter-nõt

'hasselnõt'

allm

ärn nerna nodar 'en handfull nötter' SRg 5980: ull-
 tar e meke netar war 'det finns mycket nötter'

i ör'

Ru 17/29

gnatana e færdz 'nötterna är mogna' SRg 17/29: gni

za to skalm o nideri 'jag tog skallet av nötterna' SRg 20250: 4

za to skalm a nodana " " " " " " SRg 17/29: nr

nide ar goba-væst 'nötterna är gärlig-væsta,

dvs mogna'

Tp 17/29

za hit em netar 'jag hittade en nõt' Ru 17/29

notana ara starar 'nötterna är stora' Rk/Tr 17/29

- Näide kartoteegi B-kaardist sama märksõnaga. Ülemises reas on näha märksõna sünonüümid.
- Ett exempel på B-kortet med samma uppslagsord. I övre raden ser man synonymer: *smånõt, nötterkorn, hasselbär, nötternõt*.

Peale sedelsõnaraamatu on arhiivis rida erikogusid: kalendritähtpäevad, pere-, lamba- ja hanemärgid, taimede, koduloomade ja paatide nimetused ning palju muud. Samuti on siin isikuregister ja cestirootsi kohanimekogu. ULMA-s on veel ca 3000 fotot cestirootslaste asualadelt, eriti rohkesti on neid Pakriit ja Osmussaarelt. Peale selle on siin ka huvitav ajaloheljalõigete kogu. Heliülesvõtete kogus on nii kõnet kui muusikat. Vanim keele näide on Hiiumaal, see on vaharullile jäädvustatud 1929. aastal.

Ligi neli nädalat olid mul ULMA-s tihedad tööpäevad. Põnev ja õpetlik oli läbi vaadata cestirootsi kogusid, avastada ja koguda materjali, millel on kokkupuutepunkte eesti murretega. Kõigest siin rääkida ei jõua, piirdun vaid paari ülestähendusega. Tore oli lähele panna uusi sõnalaene. Näiteks sõna *runnuhõlis* 'koorega keedetud kartul' on eesti murretes tuntud Saaremaal, Muhus ja Reigi kihelkonnas Hiiumaal. Sõna on üle võetud eesti-

Vid sidan av kortordboken finns det på arkivet ett stort antal specialregister. Dit hör samlingarna av kalenderdagar, bomärken, färmärken, gåsmärken, växtnamn, egenamn på husdjur, på båtar och mycket annat. Likaså finns det ett personregister och en estlandssvensk ortnamns-samling. ULMA har också ca 3 000 fotografier från Estlands svenskbygder. Särskilt rikligt finns det fotografier från Rågöarna och Odenholm. Dessutom finns här ett intressant klipparkiv (tidningsurklipp). En samling består av ljudupptagningar av både tal och musik. Den äldsta är ett språkprov från Dagö 1929 som är inspelat på vaxrulle.

Jag hade på ULMA intensiva arbetsdagar under nästan fyra veckor. Det var så spännande och lärorikt att gå igenom estlandssvenskt material, att spåra upp och samla in det material, som har beröringspunkter med de estniska dialekterna. Här kan man inte referera allt material; jag begränsar mig bara till några anteckningar. Det var roligt att uppmärksamma nya ordlån. Till exempel är ordet *runnuhõlis* 'oskalad potatis' känt i de estniska dialekterna på Ösel, Moon och i Röicks socken på Dagö. Ordet har tagits över från estlandssvenskan och förekom t.ex. i Rickul. I Nordväst-Estland förekommer sammansättningen *ligi peal* 'nära, vid; intill ngn, ngt.'. Sammansättningen kan ha förebild i estlandssvenska mål, jämför på nära 'på nära håll'.

rootsi murdeist ja leidub näiteks Riguldis. Loode-Eestis esineb ühend *ligi peal* 'ligidal', millel võib olla eeskju cestirootsi murretes, vrd. *på nära* (rts *på nära håll*).

Pean mõne sõna ütlema ka vaba aja veetmisest. Suureks elamuseks oli mulle vabaõhumuuseumi Disagårdi külastamine Vana-Uppsalas. Väga põnev oli väljasõit Vätö saarele koos Anne-Marie Cronströmi ja Torsten Ordéusega. Seal külastasime ka üht pakrilast Andreas Enggröni, kes siirdus Rootsi juba 1940. aastal. Saime kuulda huvitavaid jutustusi sõjajärgsest elust Väike-Pakril. Sain osaleda ka Luciapool Sigtunas ja kuulata Luciakoori Sigtuna raekoja juures.

Tahaksin tänada arhiivijuhatajat Maj Reinhammarit, Anne-Marie Cronströmi, Sven Söderströmi, Torsten Ordéust ja teisi, kes kõik mind tublisti aitasid. Ja muidugi Viro Säätiöt Soomes, kelle rahalisel toel see reis teoks sai.

Jag måste nog säga några ord om fritidsaktiviteter. En stor upplevelse för mig var besöket vid friluftsmuseet Disagård i Gamla Uppsala. Mycket spännande var utflykten till Vätö tillsammans med Anne-Marie Cronström och Torsten Ordéus. Där besökte vi även en rågåbo, Andreas Enggrön, som flyttade över till Sverige redan 1940. Vi kunde höra intressanta berättelser om livet på Lilla Rågö före kriget. Jag kunde också vara med på Luciafesten i Sigtuna och höra Luciakören vid Sigtuna rådhus.

Jag vill tacka arkivchefen Maj Reinhammar, Anne-Marie Cronström, Sven Söderström, Torsten Ordéus och andra som alla har hjälpt mig så mycket, men också Viro Säätiö i Finland, som bidragit till denna resa med pengar.

- Nils Tiberg oma tööruumis Uppsala murdearhiivis.
- Nils Tiberg i sitt arbetsrum på dialektarkivet i Uppsala.

Foto: En bok om Estlands Svenskar, del 4.

EESTIROOTSLASTE IDENTITEEDIST*

Ain Sarv

Kirjandus on tavaliselt üks olulisemaid rahvusliku identiteedi kandjaid. Mõne rahva puhul ehk isegi kõige olulisem. Eestlane ei kujuta oma rahvast ette Tammsaare, Juhan Liivi või Oskar Lutsu "Kevadeta", rootslane ilma Mobergi, Lagerlöfi või Astrid Lindgrenita, soomlane Aleksis Kivi ja Eino Leinota, soomerootslane Runebergi, Topeliuse või Tove Janssonita. Kui eestirootslaste puhul vaatama hakata, siis selgub tõsiasi, et eestirootslastel peaaegu polegi oma ilukirjandust. Igatahes ei ühtegi sellist kõikehaaravat eepikut või lüürikut, kes kahtlusteta ja lahutamatuks kõigi eestirootslaste kultuuripilti kuuluks.

See on veidi imelik, eriti kui silmas pidada, et kirjaoskus oli eestirootslaste hulgas täiesti üldine juba 17. sajandi lõpul. Ka suuline sõnatraditsioon oli tugev. Au sees peeti vanasõnu ja kõnekäände ning üldse täpset ja vaimukat ütlemist. Levinud oli jutustamistraditsioon, kus olustikupiltidele sobis lisada ka natuke üleloomulikke jõude. Meest, kes vaimukalt ja ladusalt jutustada oskas, kutsuti heal meelel ka näiteks pulmadesse. Nii oli kirjanuse jaoks algpinnast küll ja küll, aga ikkagi ei tekkinud eestirootsi kirjanikke ka 19. sajandil ja 20. sajandi algul, kui eestlastel ja naabermaades rahvuslik kirjandus puhkes ja õitses. Ühe põhjusena tuleb kindlasti nimetada hoiakut, mis sellist ilmalikku tegevust sobimatuks ja isegi patuseks pidas. See tulenes üldisest vanamoelisusest, hiljem aga ka usulise ärkamisliikumise vaimust, mis eestirootslaste hulgas oli tunduvalt tugevam kui Eestis üldiselt.

Ka väljaspoolt eestirootslasi endid on neist kirjutatud ainult paar marginaalsemat ilukirjanduslikku teost. Mõeldunud sajandist näiteks Riia saksakeelse kalendri sabas ilmunud Russwurmi pooldokumentaalne jutustus hiiurootslaste väljasaatmisest. Sama ainet kasutas Herman Sergo oma "Näkimalates". Tema on aga Ruhnu olustiku, hiiurootslaste loo ja oma fantaasia niimoodi ühte patta pannud, et vähegi asjatundlikuma lugeja huvi kähku kaob. Ka Jaan Krossi "Vastutuulelaev" ei ole autori liigse meelevalla tõttu aine käsitlemisel eestirootslastele vastuvõetavaks osutunud. Pealegi pole ükski neist tööst kirjutatud rootsi keeles. Jäab vaid üle nentida, et eestirootslaste puhul ei ole kirjandus rahvusliku identiteedi kandja. Seega peab asjale lähenema teisiti.

OM ESTLANDS- SVENSKARNAS IDENTITET*

av Ain Sarv

Litteratur är vanligt en av de viktigaste bäarna av etnisk identitet. För några folk kanske den viktigaste. Ester kan inte tänka sig att vara utan Tammsaare, Juhan Liiv eller Oskar Luts och hans "Vären". Svenskarna har Moberg, Lagerlöf och Astrid Lindgren, finnarna Aleksis Kivi och Eino Leino, finlandssvenskarna Runeberg, Topelius och Tove Jansson. Går man till estlandssvenskarna så stöter man på det faktum att de knappast har någon egen skönlitteratur. I vart fall finns ingen sådan epiker eller lyriker som på samma oskiljaktiga sätt hör ihop med sitt eget folk.

Det är ganska förvånande, särskilt då man vet att nästan alla estlandssvenskar redan i slutet av 1600-talet var läskunniga. Även den muntliga berättar-traditionen var mycket stark. Ordspråk och talesätt hölls levande och man tyckte om precisa och snillrika uttryck. I berättelser kunde man också fabulera och övernaturliga krafter var också inslag som ofta fanns med i miljöbeskrivningar. En man som var en bra och underhållande berättare var en gärna sedd gäst vid t.ex. bröllop. Förutsättningar för en litterär tradition fanns det i övermått. Ändå finns det inte heller några estlandssvenska författare på 1800-talet eller början av 1900-talet när den nationella litteraturen föddes och blomstrade bland ester och i grannländerna. En orsak var säkert inställningen att sådan världslig verksamhet var olämplig och till och med syndig. Detta berodde ofta på en mera gammaldags uppfattning, senare förstärkt av religiösa väckelser, som var mycket starkare och mera utbredda bland estlandssvenskarna än bland den övriga befolkningen i Estland.

Även annars finns det endast några marginella skönlitterära verk om estlandssvenskarna skrivna av författare utanför den egna gruppen. En halvdokumentär berättelse av Russwurm handlar om dagösvenskarnas landsförvisning. Den publicerades redan under förra århundradet tillsammans med Rigas tyskspråkiga almanacka. Samma tema skrev Herman Sergo om i sin bok "Näckmansgrund" ("Näckmansgrund"). Den boken är emellertid en sådan sammanblandning av förhållanden på Runö, dagösvenskarnas öden och hans egen fantasi att varje lite mer sakkunnig läsare snabbt förlorar sitt intresse p.g.a. de många sakfelen. Även Jaan Kross har i sin bok "Vastu-

* 5-7.veebruariil Hanaholmis toimunud seminaril "Kirjandus ja rahvuslik identiteet" peetud ettekande põhjal.

* Artikel bygger på föredraget vid seminariet på Hanaholmen "Litteratur och nationell identitet" den 5-7 februari.

Eestirootslaste asualad jagunevad piirkondadeks, millel on väga tugevad ja selged erijooned keeles ja etnograafias. Need on Ruhnu, Vormsi, Noarootsi, Riguldi, Vihterpalu, Pakri saared ja Naissaar. Varasemal ajal Hiiumaal, Saaremaal, Läänemaal lõunaosas, Ida-Harjumaal ja Virumaal elanud rootslased on praktiliselt kadunud. Omaette teema on nn. Vanarootsiküla elanikud - need on hiiurootslased, kes 18. sajandil Ukrainasse välja rändama sunniti ja kellest suur osa 1929.a. Rootsi pääses.

Rootslased neis piirkondades olid praktiliselt omaette etnilised grupid. Juba keel oli niivõrd erinev, et ruhnlasel ja pakrilasel võis oma keeles kõneldes teineteisest aru saamisega raskusi tekkida, nii et nad pidid riigirootsi keele vahekeeleks võtma. Ega seda keelepruukimist nii väga vaja läinudki - läbikäimist piirkondade vahel oli õige napilt. Ehk ainult hülgejahil ajal juhtuti teistesse paigusse või käidi omale mujalt naisi kosimas. Aga see polnud ainult keel, mis eraldas. Igal paigal oli ka oma mentaliteet.

Vormsi ja Noarootsi vahel on ainult paarikilomeetrine väin ja nii rannapüügi kui meresõidu asjus oli läbikäimist alati. Ometi ei olnud mõeldav, et üks Vormsi mees oleks Noarootsi elama läinud. See oli ikkagi võõras kant. Ruhnlasel olid Kuramaa, Gotland, Vormsi, Helsingi ja Noarootsi ühtemoodi välismaa. Naist ehk võis mujalt võtta, criti Ruhnul oli seda vere värskendamiseks vaja, aga muidu hoiduti eraldi. Üks Vormsi mees tunnistas, et nägi clavat ruhnlast alles Rootsis, pärast väljarändamist.

See eraldihoidmine ei olnud tingitud sellest, et üks piirkond end teistest paremaks pidas, lihtsalt oldi teistmoodi. Aga mõne piirkonna inimestel oli eriseisund küll. Näiteks osmussaarlased, kes kuulusid kaugel Haapsalu juures asuva Uuemõisa alla, tundsid end vabamalt kui Riguldi mehed, kellel oli mõis oma külje all. Pealegi polnud osmussaarlastel muud kohustust mõisa ees, kui kord aastas teatud hulk kala anda. Muus osas olid nad vabad mehed. Ruhnlasel maksid oma maksud otse riigile ega olnud neil mingit muud ülevõimu. Kolmas kant, mida paremaks peeti, oli Suur-Pakri. Suur-Pakri ostsid rootslased endale juba 1345.a. Padise kloostri ja kuigi vahepealsed ajad ja võimud nende õigusi alati ei tunnistanud, said nad 1859.a. oma maade pärandamisõiguse, mida näiteks Noarootsis ja Vormsil polnud. See seletab ka Suur- ja Väike-Pakri omavahelise eraldihoidmise, isegi murdes on erinevused.

Nii näeme, et ka mingit ühtset eestirootsi rahvagrappi ei olnud, olid vormslased, ruhnlasel, Riguldi mehed, osmussaarlased, pakrilased jne. Oli aga midagi, mis eraldas naabritest eestlastest - oldi rootslased, oldi vabad. See on midagi sellist, mida on vaja selgitada põhja- ja läänepoolseis naabermaades, kus pärisorjust ei tuntud - eesti talupoeg oli kuni 19. sajandi keskpaigani pärisori, eestirootslased aga olid 13-14. sajandil Eestimaale tulles vabad talupojad ja see eesõigus kinnitati tavaliselt ka uute võimude poolt uuesti. Vabadus oli seotud territooriumiga -

tuulelaev" gjort en mycket godtycklig tolkning och boken har därför inte blivit omtyckt bland estlandssvenskarna. Ingen av dessa böcker är dessutom skriven på svenska.

Estlandssvenskarna har inte en egen litteratur som symbol för och bärare av den egna etniska identiteten. Man måste se på frågan ur någon annan synvinkel.

De estlandssvenska bosättningsområdena delar sig i olika regioner med mycket stora och tydliga skillnader i språk och etnografi. De är Runö, Ormsö, Nuckö, Rickul, Vippal, Rågöarna och Nargö. Tidigare fanns det estlandssvenskar även på Dagö, Ösel, i södra Vik, Öst-Harrien och Virland. En helt egen grupp är svenskarna i Gammal-svenskby. De är dagösvenskar som på 1700-talet tvingades utvandra till Ukraina. 1929 lyckade en stor del av dem ta sig till Sverige.

De estlandssvenskar i Estland som bodde i olika regioner var också praktiskt nästan egna etniska grupper. Språket skilde sig mycket. En runöbo och en rågöbo kunde ha det svårt att förstå varandra så de t.o.m. måste ta rikssvenskan till hjälp. Men det var inte ofta språksvårigheterna uppstod - man hade ganska lite kontakt mellan de olika regionerna. När man var ute på säljakt kunde man stöta på varandra eller när man var på friarfärd. Men det var inte bara språket som skilde sig. Varje region hade sin egen mentalitet.

Mellan Ormsö och Nuckö finns ett havssund som endast är ett par kilometer brett. Där har man alltid varit i nära kontakt med varandra både vid strandfiske och havsseglingar. Ändå var det otänkbart att en man från Ormsö skulle ha flyttat till Nuckö. Det var främmande områden. För en runöbo var både Kurland, Gotland, Ormsö, Helsingfors och Nuckö utlandet. Fästmö kunde man ta från annat håll, särskilt på Runö var faran för ingifte annars stor, men annars höll man sig för sig själv. En man från Ormsö medgav att det var först efter flykten till Sverige som han träffade en levande runöbo.

Denna avskildhet berodde inte på att någon region ansåg sig vara bättre än den andra utan man var helt enkelt olika. Men några regioner hade viss speciell status. T.ex. odensholmarna, som hörde under Nyhove som låg långt borta vid Hapsal, kände sig friare än deras grannar rickulbor som bodde nära sin herrgård. Dessutom var odensholmsbornas enda förpliktelse att en gång om året ge en bestämd mängd fisk till herrgården. För övrigt var de fria män. Runöborna betalade sina avgifter direkt till staten och de hade ingen överhet. En tredje region som man höll för bättre var Stora Rågö. Redan år 1345 köpte svenskarna Stora Rågö av klostret i Padis. Olika makt-havare under kommande århundraden erkände inte alltid deras rättigheter men 1859 fick de laglig arvsrätt till sin jord. Motsvarande rättigheter hade man inte i Nuckö eller på Ormsö. Det är också förklaringen till varför Stora- och Lilla Rågö var så avskilda från varandra, även i dialekterna finns det skillnader.

läksid teise valda elama, kaotasid vabaduse. Aegapidi püüdsid mõisnikust maaomanikud eestirootslaste vabadust kärpida ja kohati, eriti segarahvastikuga aladel see ka õnnestus. Aga isegi nendel aladel, kus mõis vabadusest praktiliselt vähe järele oli jätnud, mäletati oma endist vabadust ja tunti end samades majanduslikes ja sotsiaalsetes oludes elavast naabrist eestlasest veidi paremana. Nii oli siis rootsi päritolu see, mis küll otseselt ei ühendanud, aga eraldas naabritest ja aitas seetõttu keele ja traditsioonidel püsida.

Venestamise ajal 19. sajandi lõpul hakkas keelelulukord halvenema. Eesti keelele jäi koolis ja asjaajamistes vaevalt ruumi, rootsi keelega oli veelgi raskem. Veidi kergemaks läks olukord 1905.a. Vene revolutsiooni järel. Siis asutasid ka eestirootslased 1909.a. oma haridusseltsi Svenska Odlingens Vänner, mis rajas ka mitu erakooli sinna, kus rootsi keele seisund oli kõige nõrgem. 1917.a. asutati eestirootslaste esimene poliitiline organisatsioon Rootsi Rahvusliit, 1918 hakkas ilmuma ajaleht "Kustbon", mis püüdis seni omaette elanud rootslasi üheks rahvusgrupiks kujundada.

Aegapidi hakkas oht eestirootslaste identiteedile kujunema hoopis koolis õpetatavast kõrgrootsi keelest. Senine identiteet oli põhiliselt paikkondlik ja selle kandjaks kohalik murdekeel, nüüd kippus kõrgrootsi keel seda lämmatama. Sellele püüti vastu seista nii, et hoiti kõnekeeles oma murre võimalikult puhas ja paindlik ja nõuti seda ka lastelt.

Kuidas selle rahvusgrupi käsi edasi oleks käinud, jääb oletada. Teise Maailmasõja ja okupatsioonide läbi kaotas Eesti 80 % eestirootslastest, kes evakueeriti või põgenesid Rootsi.

Tuhatkonnale Eestisse jäänule ja mõnesajale Nõukogude Liitu viidule oli see raske aeg. Kõik rootsikeelsed koolid suleti, oma rahvus tuli koduseinte vahel hoida, sest rootslastele tehti ka töö saamisel takistusi. Lisaks muidugi spionaazis kahtlustamise ähvardus, mis välismaal elavate sugulaste ja võõra keele tõttu kogu aeg õhus rippus.

Mis sai aga Rootsi läinutest? Nad olid ju nüüd vabad rootslased vabas Rootsis.

Eestis erinesid rootslased naabritest eestlastest keelelt, nende identiteeti kandis kodupaik ja kodumurre. Nüüd olid ka kõik naabrid rootslased, pealegi ei elanud eestirootslased kompaktselt ühes paigas, vaid olid hajutatud. Suurem osa eestirootslasi asus elama Kesk-Rootsi, kus suhtumine murdekeelde oli võrdlemisi negatiivne. Skånes ja Põhja-Rootsis näiteks oleks suhtumine murdesse olnud kindlasti leebem ja mõistvam, Stockholmi ümbruses satuti aga tihti välismaalase seisusse ja 1940. aastate Rootsi ei olnud välismaalastega harjunud ega näidanud nende vastu erilist mõistmist üles.

Teine oluline raskus oli suhtumine Balti põgenikke. Pärast sõda olid Rootsis paljud nõukogudesõbralikult

Estlandssvenskarna var ingen homogen etnisk grupp, man var ormsöbo, nucköbo, rickulbo, odensholmsbo, rågåbo o.s.v. Men det var något som skilde dem från de estniska grannarna - man var svensk, man var fri. Det är ett faktum som man måste klargöra för folket i grannländerna i norr och väster. Där har det aldrig funnits livegenskap. De estniska bönderna var livegna fram till mitten av 1800-talet. Estlandssvenskarna har i stort sett varit fria bönder sedan de kom till Estland på 1200-talet och deras rättigheter kom vanligen på nytt stadfästas av nya makthavare. Friheten var förbunden med territoriet - om man flyttade till en annan kommun så förlorade man sin frihet. Jordägarna, ofta ägare till herrgårdarna, försökte långsamt inskränka estlandssvenskarnas rättigheter. I en del regioner lyckades det, särskilt i områden där befolkningen var blandad. Men t.o.m. på de områden där jordägarna nästan helt hade lyckats inskränka friheten kom man ihåg de tidigare rättigheterna och kände sig lite bättre än sina estniska grannar även om man levde under likartade ekonomiska och sociala förhållanden. Det svenska ursprunget var inte det direkt förenande bandet men höll svenskarna och esterna åtskilda och hjälpte på det sättet till att bevara det svenska språket och gamla traditioner.

I slutet av 1800-talet under förryskningstiden började språksituationen i Estland och Livland att starkt försämras. Man tolererade knappt användningen av estniska i skolan och hos myndigheter, för svenska språket var situationen ännu sämre. I början av 1900-talet efter den ryska revolutionen 1905 leddes situationen något. Sålunda grundade estlandssvenskarna 1909 bildningsföreningen Svenska Odlingens Vänner, som bl.a. grundade några privatskolor i de områden där situationen var som svårast för det svenska språket. 1917 grundade man Svenska Folkförbundet, estlandssvenskarnas första politiska organisation. 1918 började man ge ut tidningen "Kustbon" som verksamt bidrog till att skapa en känsla av etnisk samhörighet mellan de svenskar som hade bott på olika håll.

Med skolutbildningen börjar långsamt ett nytt hot mot den egna identiteten växa fram, högsvenskan. Tidigare hade identiteten varit förbunden med hembygden och den egna dialekten, nu började högsvenskan överta den rollen. Detta försökte en del svenskar motverka genom att i talat språk hålla sin dialekt så ren som möjligt och föra den vidare till barnen.

Hur framtiden skulle ha blivit för estlandssvenskarna vet vi inte. Med andra världskriget och ockupationerna förlorade Estland ca 80 % av svenska minoriteten då de evakuerades eller flydde till Sverige.

Ett tusental svenskar blev kvar i Estland och några hundra i Sovjet och för dem var det en svår tid. Alla svenskspråkiga skolor stängdes, sin svenska identitet måste man dölja. Svenskarna hade svårt att få arbete och risken att anklagas för spioneriverksamhet var stor. De hade ju släktingar i ett kapitalistiskt land och de talade ett främmande språk.

häälestatud ega tahtnud mõista nende olukorda, kes kahe rinde vahele jäänuna olid sunnitud põgenema.

Kolmas oli uue eluga kohanemise raskus. Eestirootslased olid olnud põhiliselt kalamehed ja talumehed üsna konservatiivses keskkonnas. Ainult vähesed jätkasid nüüd saarestikus ja rannikul kaluritööd, suurem jagu pidi end kohandama suurlinnaelule. Nii ei ole midagi imestada, et oluline osa eestirootslasi, eriti palju neid, kes Rootsi olid tulnud vanuses 10-20 aastat, assimileerus üsna kiiresti ja unustas oma päritolu. Nad on enamasti kõrvale jäänud ka eestirootslaste seltsitegevusest.

Vanem generatsioon hoidis aga kokku. Tegutsemist jätkab Svenska Odlingens Vänner, regulaarselt jätkub ajalehe "Kustbon" väljaandmine ja korraldatakse kodukandipäevi. Ja kuigi ka selles seltsielus on siamaani selge cristumine päritolupaikade järgi, võib siiski just neist aastakümnetest leida eestirootsluse ühistunde tõusu.

1970. aastate ülemaailmse juurteotsimise moeliikumise tõukel hakkas ka noorem generatsioon eestirootsluse vastu huvi tundma. 1980. aastail asutati mälestuste kogumisele ja vanade traditsioonide uurimisele suunatud noorteselts. Et see huvi pole aga alati sisemise vajaduse toel tekkinud, ei olnud sel ka väga laia kandepinda. Ja kas see Rootsis sündinud noortele on andnud eestirootslase identiteeditunde, on kaheldav.

Uus aeg algas 1988.a., kui loodi Eestirootslaste Kultuuri Selts. See oli muide Eestis esimene etnilisel põhjal loodud selts. Selts võttis oma eesmärgiks eestirootslaste kultuuri igakülgse toetamise ja uurimise ning eestirootsi alade arendamise. Muidugi andis see Eestis veel järeleolevatele eestirootslastele tuge end jälle rootslasena tunda ja nooremaile võimaluse avalikult oma eestirootsi päritolu näidata. Mingit eestirootsi keskkonda muidugi taasluua ei suudeta ega kavatseta, aga olulist rõhku on pandud rootsi keele õpetamisele, et vähemalt seegi kannaks endist uhkust - olen rootslane, pärinen rootslastest.

Eestirootslastele Rootsis on aga see uus aeg andnud väga olulisi impulsse. Vanem generatsioon, kellel veel mälestusi kodupaigust, on saanud neid siin värskendamas käia, kuigi see tihtigi masendust kaasa on toonud. Eriti tähtsaks pean aga, et nooremad, Rootsis sündinud on saanud Eestis käia koos vanemate ja vanavanematega. Sest nüüd hakkavad elama kodus kuuldud jutud, tekib elav side esivanemate kodupaigaga ja nii võib sisimas tekkida ka tõeline huvi oma päritolu ja identiteedi vastu.

Kui ma alguses jõudsin järeldusele, et eestirootslastel ei ole ilukirjandus identiteedi kandja, siis ei tähenda see sugugi, et neil ilukirjandust üldse ei ole. On väga lai ring inimesi, kes on kirja pannud oma mälestusi. Neid on ilmunud omaette raamatutena ja avaldatud sageli ajalehes "Kustbon". Mälestusteraamatutest ulatuslikem on selleteemalise noortevõistluse kogumik "Estlandssvenskar minns" ("Eestirootslased mäletavad"). Kodukandi laulu-

Men hur gick det för dem som hade kommit till Sverige? De var ju nu fria svenskar i det fria Sverige.

Estlandssvenskarna i Estland skilde sig från sina grannar genom språket och det var den egna dialekten och hembygden som utgjorde grunden för identiteten. Nu var alla grannar också svenskar. Estlandssvenskarna bodde inte i kompakta gruppen utan var splittrad här och där. Dessutom hade man kommit huvudsakligen till mellersta Sverige där inställningen till dialekter var relativt negativ. Hade man kommit till Skåne eller norra Sverige skulle inställningen till dialekter säkert varit mera tolerant och förstående. I Stockholmstrakten togs man ofta för en utlänning och i 40-talets Sverige hade man inte någon större förståelse för utlänningar.

En annan svårighet var hur man såg på flyktingar från Baltikum. I Sverige var många efter krigsslutet positivt inställda till Sovjet. Flyktingarna från Baltikum var förbittrade över att man i Sverige inte förstod situationen för dem som hade hamnat mellan två fronter - den fascistiska och den bolsjevistiska - och hade blivit tvungna att fly.

En tredje svårighet var anpassningen till det nya livet. De flesta estlandssvenskar var fiskare och bönder. Deras inställning var ofta konservativ. Endast en mindre del av dem kom att fortsätta med fiske i skärgården och vid kusterna. De flesta måste anpassa sig till storstadslivet. Allt detta bidrog till att en betydande del av estlandssvenskarna, särskilt de som var mellan 10-20 år när de kom till Sverige, rätt snabbt assimilerades och blev likgiltiga för sitt ursprung. De har inte heller deltagit i estlandssvenskarnas föreningsverksamhet.

Den äldre generationen har däremot hållit ihop. Svenska Odlingens Vänner har fortsatt sin verksamhet, tidningen "Kustbon" utkommer regelbundet och man ordnar hembygdsdagar. Även i den här föreningsverksamheten ser man en tydlig uppdelning efter de ursprungliga bosättningsområdena i Estland. Föreningsverksamheten under de här årtiondena har emellertid ändå varit det som väckt och skapat en estlandssvensk samhörighet.

På 70-talet började man i hela världen intressera sig för sina rötter och det gav även den yngre generationen estlandssvenskar impulsen att söka efter sitt eget ursprung. Man grundade en ungdomsförening i 1980-talet, inriktat på att samla minnen och forska i traditioner. Detta intresse började dock inte alltid av ett inre behov och var därför inte särskilt utbrett. Det är även tveksamt om denna verksamhet har skapat någon estlandssvensk identitetskänsla hos de yngre som är födda i Sverige.

1988 blev inledningen till en ny tid för estlandssvenskarna. Då bildades Samfundet för Estlandssvensk Kultur. Det var för övrigt den första föreningen som bildades efter kriget för en etnisk grupp i Estland. Samfundet har som målsättning att på alla sätt stödja estlandssvensk kultur, forskning och utveckling. Denna nya förening gav

meister Mats Ekman ja paljud teised on kirjutanud sadu luuletusi, eriti huvitavad on murdeluuletused. Neist on ilmunud valikkogu "Speglar i minnenas hus". On publitseeritud põhjalikud keeleuurimused ja eestirootsi murrete sõnaraamat, nii et eestirootsi murded on põhjamaade keelte hulgas ühed kõige paremini uuritud. On ilmunud terve seeria ajaloo- ja rahvateaduslikke uurimusi Kuningliku Gustav Adolphi Akadeemia sarjas. Nordiska Museeti toimetistes on ilmunud suurepäraseid uurimused Ruhnu ja Pakri kohta, mis küll on muutunud sellisteks haruldusteks, et vääriskid faksiimileväljaandeid. Kõige süstemaatilise pildi eestirootslastest annab aga Svenska Odlingens Vänneri poolt välja antav koguteos "En bok om Estlands svenskar", millest seni on ilmunud neli osa. Nii et ajalookirjandus on nii kirjutajate kui teoste poolest eestirootslaste kõige silmapaistvam kirjanduslik ja uhkus ning selle rahvakillu suurust arvestades silmapaistev ka võrdluses suuremate rahvastega.

- Anders Vaksam mängib *talharpat* oma suitsutare ees. *Talharpa* ehk hiiu kannel oli Vormsi, Noarootsi ja Hiiu-
maa rootslastel tavaline pill. Millal kirjutatakse romaan
ühest talharpamängijast?
- Anders Vaksam spelar *talharpa* utanför sin rökstuga i
Håkabackan. *Talharpan* (stråkharpa) var ett vanligt
instrument hos svenskarna på Ormsö, Nuckö och Dagö.
När kan vi vänta en roman om en talharpelman?

Foto: En bok om Estlands svenskar, del 4

också stöd till de kvarvarande estlandssvenskarna i Estland att återigen få känna sig som svenskar och för de yngre gav det möjlighet att öppet kunna visa sitt ursprung. Det är naturligtvis inte möjligt att på nytt skapa en estlandssvensk miljö, men stor uppmärksamhet har man ägnat svenskundervisning, för att med språket stolt visa - jag är svensk, jag härstammar från svenskarna.

Estlandssvenskarna i Sverige har fått många viktiga impulser av den nya utvecklingen. Den äldre generationen, som fortfarande har minnen från sina hembygder, har kunnat komma tillbaka och besöka sina hemtrakter. Ofta har den glädjen blandats med förtvivlan. Själv anser jag det för utomordentligt viktigt att de yngre som är födda i Sverige har kunnat besöka Estland tillsammans med sina föräldrar och farföräldrar. Nu börjar alla de skildringar få liv som man har växt upp med, man får en egen kontakt med sina förfäders hembygder. Det kan lägga grunden till verkligt intresse för sitt ursprung och sin identitet.

I början av mitt artikel drog jag slutsatsen att estlandssvenskarna inte har någon egen skönlitteratur som kan ge stöd åt deras identitet. Det betyder naturligtvis inte att de helt saknar skönlitteratur.

Många har skrivit om sina minnen. De har getts ut som egna böcker och ofta har de publicerats i tidningen "Kustbon". "Estlandssvenskar minns" är den mest omfattande minnesbok, resultat av en ungdomstävling under samma namn. Bygdeskalden Mats Ekman och många andra har skrivit hundratals dikter, särskilt intressanta är dikter på dialekt. En del av dessa dikter har kommit ut i boken "Speglar i minnenas hus". Många grundliga språkforskningar och en estlandssvensk dialektordbok har publicerats. I de nordiska språken är de estlandssvenska dialekterna bland de bäst undersökta. En lång rad forskningsarbeten om historia och etnografi har publicerats i serien från Kungliga Gustav Adolfs Akademien. Grundliga forskningsarbeten om Runö och Rågöarna har publicerats i Nordiska Museets skriftserie. Dessa böcker har blivit sådana rariteter att de vore värda en faksimileupplaga. Den mest systematiska bilden om estlandssvenskarna får man i samlingsverket "En bok om Estlands svenskar" som har getts ut av Svenska Odlingen Vänner. Fyra delar har hittills kommit ut. Ser man till antalet författare och publicerade verk så är historisk litteratur den mest dominerande och det som estlandssvenskarna är stoltast över. Ser man till folkgruppens storlek så är den omfattande även när man jämför med större folk.

VIVIKA

Oleme üks rootsi keele õppijate rühm - mõned rootsi keelest huvitatud eestlased ja mõned eestirootslased, kes kõnelesid rootsi keelt lapsepõlves. Oleme rootsi keelt õppinud õhtukursustel ja omal käel. Alates 1993.a. veebruarist on meil aga noor õpetaja. Tema nimi on Vivika Sandström ja ta on ainult 19 aastat vana. Kokku saame kord nädalas ja siis loeme, vaidleme ja kuulame rootsikeelseid linte. Ma nüüd küsin meie õpetajalt, siis ta räägib ise.

Kust sa pärit oled ja kuidas see juhtus, et sa Eestisse sattusid?

Olen Haningest, see pole kaugel Stockholmist. Mul on Haapsalus tuttavaid ja ma käisin neil paar korda külas. Nii tekkis huvi jääda siia kauemaks ja pidasime nõu, mis tööd ma siin teha võiksin. Siis sain meeldiva pakkumise hakata tööle õpetajana ja giidina ning ma võtsin selle vastu.

Mis su pere sellest arvas, et sa Eestisse sõidad?

Oh, kõigile see meeldis. Mu ema on siin olnud ja talle meeldib Haapsalu. Paljud sõbrad ja sugulased olid mures, nad ei teadnud Eestist midagi. Neil oli sellest ainult televisiooni kaudu saadud ettekujutus, mis aga ei vasta teglikkusele. Rootsi televisioonis kõneldakse, et Eestis pole süüa, inimestel pole riideid selga panna ja kõik on nii hirmus. Aga nii see ju ei ole!

Kus koolis sa töötad ja mida sa seal õpetad?

Ma töötan puuetega laste koolis ja õpetan seal inglise ja rootsi keelt. Ma olen ka ühes algkoolis, kus õpetan õpetajatele inglise keelt. Peale selle on mul nii rootsi kui inglise keele eragruppe. Inglise keele õpilasi on mul kokku 25 ja rootsi keele omi niisama palju. Suurem osa on lapsed, täiskasvanuid on umbes 15.

Kas sa õpilastega oled rahul?

Jaa, nad meeldivad mulle väga. Eriti puuetega laste koolis. Lapsi on kergem õpetada kui täiskasvanuid. Lapsed teevad nii, nagu sa ütled ja õpivad hoolega, täiskasvanud on laisemad ja neil jääb harva õppimiseks aega.

Kas sa Rootsis ka õpetaja oled?

Ei, mitte kunagi. See oli mulle midagi täiesti uut. Rootsis töötasin ma ühes kaubamajas.

Aga kas sa tahaksid edaspidigi õpetaja olla?

Ma ei tea päris kindlasti. Ühiskonnaõpetaja tahaksin küll olla.

Kas sa meie Eesti ühiskonnast ka midagi õppinud oled?

Jaa, muidugi, iga päev õpin midagi. Nii huvitav on elada riigis, mis areneb nii kiiresti, et sa ka tulemusi näed. Näiteks poliitika, oma rahas, igapäevaasjadest.

Kuidas sa siin hakkama saad? Kas välismaalasel on Eestis raske elada?

See oli küll alguses kõige raskem, toit ja teistmoodi elulaad. Eestis ei ole nii palju võrdsust, kui meil Rootsis. Aga muidu ei ole siin sugugi nii raske elada. See oleks nagu väike üleskutse.

Mis erinevused siis selles võrdsuses on?

Rootsis on mees ja naine täpselt samal tasemel, kumbki pole teisest üle. Ülemus olla pole Rootsis seesama, mis siin. Siin on ülemused nii lõpmata tähtsad ja kõrgel. Teie ülemus ei suuda end ühe töötajaga võrdsena tunda.

Vi är en grupp svenskstuderande. Det är ester som har ett starkt intresse för det svenska språket, samt några estlandssvenskar som talade svenska under sin barndom. Vi har läst svenska i några år redan både på kvällskurser och självständigt. Från februari 1993 har vi en ny ung lärare. Hon heter Vivika Sandström och är bara 19 år. Vi träffas en gång i veckan och då läser vi, diskuterar och lyssnar på olika svenska bandtexter. Och nu ville jag ställa några frågor till vår lärare.

Varifrån kommer du och hur kommer det sig att du är här i Estland?

Jag kommer ifrån Haninge, som ligger en liten bit utanför Stockholm. Jag hade några bekanta i Haapsalu. Jag åkte hit och besökte dem två gånger. Jag blev intresserad av att stanna här längre. Vi pratade om vad jag eventuellt kunde göra. Så fick jag ett fint erbjudande att jobba som lärare och guide här och jag tackade ja.

Vad tyckte din familj i Sverige om att du åkte till Estland?

Alla var mycket positiva till det. Min mamma har varit här och han tycker mycket om Haapsalu. Många vänner och släktingar var oroliga, för de visste ingenting om Estland. De hade bara den falska TV-bilden av Estland, framför sig. I svensk TV får man se att i Estland finns det ingen mat, ingen har kläder på sig och allt är så bedrövligt. Men så är det inte!

I vilka skolor arbetar du? Vad undervisar du i?

Jag arbetar i en skola för handikappade barn. Där undervisar jag i engelska och svenska. Så arbetar jag också i en lågstadieskola, där jag undervisar lärarna i engelska. Dessutom har jag några privata grupper i både engelska och svenska. Sammanlagt har jag ca 25 engelskstuderande och ca 25 svenskstuderande. De flesta är barn, men ca 15 stycken är vuxna.

Är du nöjd med dina elever?

Ja, jag tycker mycket om dem. Speciellt barnen i handikappskolan. Att undervisa barn är lättare än vuxna. Barnen gör mer som man säger och studerar flitigare, medan vuxna är latare och har sällan tid över till att studera.

Har du arbetat som lärare i Sverige?

Nej, aldrig. Det här var alldeles nytt för mig. Jag arbetade i Sverige på ett varuhus.

Vill du fortsätta som lärare?

Jag vet inte riktigt. Jag skulle vilja bli lärare i samhällskunskap.

Har du lärt dig något om samhället i Estland?

Ja, verkligen. Jag lär mig varje dag något nytt. Det är så intressant att leva i ett land som utvecklar sig så mycket att man ser resultat. Som t.ex. i politiken, era egna pengar, det vardagliga livet.

Hur klarar du dig själv här i Estland? Är det svårt för en utlänning att bo här?

Det var nog svårast för mig i början, med mat och ett annat levnadsätt. I Estland finns inte den jämlikhet som vi har i Sverige. Men annars är det nog inte så svårt att leva här. Det är en liten utmaning.

Vad menar du med jämlikhetsskillnader?

I Sverige är kvinna och man exakt på samma nivå och ingen är mer än den andra. Att ha en chefspost i Sverige är heller inte detsamma som här. Om man är chef här så är man så otroligt viktig och så högt uppe. En chef här kan inte känna sig jämställd med en arbetare.

Kas sa eestirootslastest ka midagi enne teadsid, näiteks et nad üldse olemas on, nende keelest ja kultuurist?

Ausalt öeldes ei teadnud ma üldse, et mingeid eestirootslasi on. Ma ei ole neist iial midagi kuulnud. Aga siin olen ma neist palju teada saanud ja lugenud nende kohta palju raamatuid. Mu meelest on see üks väga huvitav rahvas ja huvitav kultuur.

Kas sa eesti keelt ka oskad?

Ma õpin just. See on vahva, aga uskumatult raske. Mul on kaks korda nädalas tunnid ühe eraõpetaja juures, aga ma õpin iseisvalt ka. Mu õpetaja on Silva Rajas, ta töötab siin Haapsalus algkoolis.

Mis sa vabal ajal ka teed?

Kui ma just tunde ette ei valmista ja eesti keelt ei õpi, siis olen ma palju koos sõpradega. Käin palju teatris ja igasugustel kontsertidel. Enne laulsin ma Taebla kammerkooris, aga sinna oli nii kauge käia. Taeblassa on umbes 10 kilomeetrit ja bussid käivad väga harva.

Mis sa tulevikus tegema tahad hakata?

Ma tahaksin veel õppida. Tunnen, et võiksin väga hästi ka Eestis elada, aga nüüd tahaksin ma rohkem keeli ja võib-olla õpetajaametit õppida. Seda tahaksin ma teha Rootsis, Stockholmis Ülikoolis.

Aitäh intervjuu eest. Loodan, et sa siia jääd ja meid edasi õpetad, sest me oleme sinuga väga rahul.

Kai Tennisberg, üks rootsi keele õpilane.

Kände du till något om estlandssvenskarna förut, som t.ex. deras existens, kultur, språk?

Ärligt talat så visste jag inte ens att det fanns några estlandssvenskar. Jag har aldrig fått lära mig något om dem. Men här har jag fått lära mig så mycket om dem, och jag har läst flera böcker. Jag tycker att det är ett väldigt intressant folk, med en intressant kultur.

Kan du prata estniska?

Jag håller på att lära mig. Det är kul, men otroligt svårt. Jag har lektioner två gånger i veckan för en privatlärare, men jag läser också en hel del själv. Min lärare heter Silva Rajas och jobbar på lågstadiet här i Haapsalu.

Vad gör du på din fritid?

När jag inte förbereder lektioner eller studerar estniska, så är jag mycket med mina vänner. Jag går mycket på teater och olika sorters konserter. Förut sjöng jag i Taebla kammarkör, men jag slutade för att det var så långt att åka dit. Det är ca 10 km till Taebla och bussarna går väldigt sällan.

Vilka planer har du för framtiden?

Jag tror att jag vill studera mer. Jag skulle mycket väl kunna tänka mig att bo här i Estland. Men nu vill jag utbilda mig mer i språk och möjligtvis till lärare. Det vill jag göra i Sverige, på universitet i Stockholm.

Tack för intervjun. Vi hoppas att du i framtiden kommer att vara här och fortsätta med din undervisning, för vi är mycket nöjda med dig.

En av de svenskstuderande Kai Tennisberg.

- Vivika Sandström (paremal) Taebla kammerkooriga Haapsalus Luciapäeval laulmas.
- Vivika Sandström (t. höger) sjunger i Taebla kammarkör på Luciadagen i Hapsal.

Kallis lugeja!

Eestirootslaste Kultuuri Seltsi vahendusel on viimastel aastatel teoks saanud mitmeid piirkondlikke ühiseid ettevõtmisi. Meil siin Läänemere Eestimaapoolsel kaldal on alati olnud siiras heameel, kui rasketel sõjaaastatel siit lahkunud leiavad aega ja võimalust külastada oma esivanemate maad. Kuid karm aeg teeb oma töö - vähemaks on jäänud neid, kes täisealisena asusid teele üle mere ja kelle mälestustes talletus kodurand igaveseks niisugusena, nagu see oli lahkumise hetkel. Viiekümneseks hakkavad saama juba ka need, kes teavad sünnimaad ainult oma vanemate jutustustest.

Kahjuks on aastatega palju muutunud. Praktiliselt hävinud on paljude looduskaunite eestirootsi rannakülade ajalooline elukorraldus. Kadunud on majad ja muud rannarahva ehitused, rohtu kasvanud on endised teerajad. Kohtumine rohtunud maajaseemetega tähendab nii mõnelegi kunagisele poisile-tüdrukule noorusmälestuste purunemist.

Neid mõtteid eelmisel suvel Alliklepa rannas heietades tekkis suur unistus koguda eeloleval suvel kokku Vihterpalu kandist võrsunud, et ühiselt läbi käia kauni loodusega rootsi rannakülad: Alliklepa, Kibru, Keibu, Braski jt., et arutada ühiselt, kuidas säilitada selle ala ajaloojälgi ja kaunist loodust.

Meil on kavatsus kokku saada 23.-25.juulil 1993.a. Arvame, et see aeg on sobivaim, arvestades puhkuste aega kummalgi pool. Neil päevil tahame korraldada ka esivanemate mälestamine nii Vilivalla kui Pakri kalmistuil.

Täpsemast ajakavast saab rääkida siis, kui saame teada, palju on asjast huvitatuid. Selleks palume teatada 20. aprilliks kirjalikult või telefoni teel ühel alljärgnevaist kontaktisikuist:

Ivi Tamm, Tallinna Rootsi-Mihkli kogodus,
Rüütli 7/9, EE-0001 Tallinn
telefon (+372 2) 23-80-48 äripäeviti kell 10-14
Agda Söderström, Eskilstuna, telefon 016-77157
Rita Norrman, Kumla, telefon 019-73135

Kära läsare!

Genom Samfundet för Estlandssvensk Kultur har under de senaste åren flera gemensamma sammankomster förverkligats. Vi här i Estland, på andra sidan Östersjön, är alltid innerligt glada när de som under de svåra krigsåren var tvungna att lämna sina förfäders land har tid och möjlighet att besöka sina förfäders land. Men tidens gång kan kan inget stoppa - allt färre blir de som var vuxna när de gav sig iväg över havet och som för evigt har bevarat minnet av hembygden så som den var i avskedets stund. De som endast känner sitt födelseland genom sina föräldrars berättelser börjar också vara i 50-års åldern.

Åren har tyvärr ändrat på mycket. Många av de naturvackra estlandssvenska strandbyarnas historiska bosättningar har praktiskt taget helt utplånats. Strandfolkets hus och byggnader har försvunnit. Vägarna och stigarna har växt igen. Mötet med gräsbetäckta husgrunder innebär för många av de tidigare pojkar-flickorna krossade barndomsminnen.

När vi förra sommaren satt på stranden i Apelka och tänkte tillbaka på allt detta så föddes vår dröm att vi nu i sommar skulle samla dem som kommer från Vippaltrakten. Tillsammans skulle vi besöka de natursköna svenska strandbyarna: Apelka, Kivra, Keipa, Braski o.s.v., för att gemensamt diskutera hur man kan bevara den tidens historiska spår och den vackra naturen.

Vi har planerat att träffas den 23-25 juli 1993. den tiden borde passa bäst för alla från båda sidorna av Östersjön sett ur semestersynpunkt. Under dessa dagar vill vi också hålla minnestunder på begravningsplatserna i både Vilivall och på Rågö.

Det slutgiltiga programmet kan vi fastställa när vi vet hur många som är intresserade. Därför ber vi att ni, skriftligt eller per telefon, anmäler er till någon av följande kontaktpersoner:

Ivi Tamm, Svenska S:t Mikael församlingen i Reval,
Rüütli 7/9, EE-0001 Tallinn
telefon (+372 2) 23-80-48 Mån-Fre kl 10-14
Agda Söderström, Eskilstuna, telefon 016-77157
Rita Norrman, Kumla, telefon 019-73135

Vihterpalu rand • Vippal strand

Foto: En bok om Estlands svenskar, del 4

VABADUSEST SIIN- JA SEALPOOL

Kirsti Tellas

Kui palju keegi meist enne Svenska Österbottens Folkakademisse (SÖFF-i) minekut sealtpoolt Soome lahte inimesi tundis, pole mulle päriselt teada. Mina isiklikult olin varem nii Soomes kui Rootsisis käinud. Sealsed inimesed olid mind võlunud oma vabadusega. Tundus loomulikuna, et inimesed vabast maailmast ei tunne pidevat kammitust, rääkides teemadel, mis meis olid ühiskonna mõjul väga tugevalt alla surutud. Tallinlastel pole suhtumine soomlastesse küll tänu nende suurele alkoholiarmastusele enam ammu väga soe, aga rootslastest on siin ilmselt ikka hästi arvatud.

Nüüdseks oleme meie (Heli Kaldas, Katrin Vomm ja Pille Poller Haapsalust, Liina Anari Taeblast, Kati Nyholm Keilast, Margus Metsma Pölsamaalt ning Kirsti Tellas Tallinnast) kolm kuud SÖFF-is õppinud. Kindlasti on meie muljed erinevad, nagu olid erinevad ka ootused minnes. Välismaalastel on rahvaülikoolis õppides tavaliselt üks eesmärk: õppida kohalikku keelt. Meiegi õppisime rootsi keelt ja põhjamaade kultuuri.

Kuna Österbotten on põhiliselt ainult rootsikeelne piirkond Soomes, toimus õppetöö ja ka kogu suhtlemine rootsi keeles. Ning inimesed, kellega me seal läbi käisime, olid soomerootslased. Nende keel on omaette rootsi keel ja nende rahvuslik temperament midagi soomlaste ja rootslaste vahepealset. Sealses koolis on 75 õpilast, vanuses 16-60. Suurema osa õpilastest moodustavad noored. Ja just need noored, kes pole endale täpselt oma elusihte selgeks teinud. Paljudel on põhikoolgi lõpetamata. Rahvaülikool on hea võimalus aasta või paar kergema elu peal olla. Pole söögimuresid ega segavaid vanemaid. Vabadus on piisavalt suur. Aga mida tähendab vabadus ühele soomerootsi vabakasvatusega noorele?

Kahjuks on esmapilgul silmahakkav vabadus vaid väline mask, halenaljakas lodevuse demonstratsioon. Kui meie kooli rektor Sten Westerholm enne Soome minekut rääkis, et ootab meie - eestlaste soodsat mõju sealsetele noortele, ajas see veidi muigama. Me võtsime seda vahest kui lihtsalt komplimenti. Kui aga kohale jõudes nägime, kuidas sealsed noormehed neidude ees uksest sisse trügisid, hakkasime Steni muret tõesti mõistma. Meie eakaaslastele Soomes pole õpetatud paljusid meie jaoks elementaarseid viisakusreegleid. Samuti on kasvatust pikka aega mõjutanud feminism - naised püüavad end iseseisvate ja meestega võrdsetena näidata. Oma käitumisega ei väljenda nad soovi olla nõrk, saada mehelt kaitset. Huvitav on minu meelest see, et endise NL-i riikides, kus sugude võrdsustamist suruti peale kõrgemalt poolt, andis see palju vähem tõsiseid tulemusi kui näiteks Põhjamaades, kus sellelaoline suund oli vabatahtlik.

OM FRIHETEN HÄR OCH PÅ ANDRA SIDAN

av Kirsti Tellas

Hur många av oss kände människor på andra sidan Östersjön före våra studier vid Svenska Österbottens Folkakademi (SÖFF), vet jag inte exakt. Jag personligen hade tidigare besökt både Finland och Sverige. Människorna där hade hänfört mig med sin frihet. Det kändes naturligt att människor i den fria världen inte kände det ständiga obehaget när man diskuterade saker som hade varit starkt tabubelagda i vårt samhälle. Tallinbornas attityd mot finnarna är sedan länge inte särskilt varm, tack vare deras kärlek för alkohol. Men här har vi alltid tyckt om svenskar.

Nu har vi (Heli Kaldas, Katrin Vomm och Pille Poller från Hapsal, Liina Anari från Taebbla, Kati Nyholm från Keila, Margus Metsma från Pölsamaa och Kirsti Tellas från Tallinn) studerat vid SÖFF i tre månader. Säkert är våra intryck olika, liksom våra förväntningar före resan var olika. Utlänningar har vanligen ett enda syfte med studierna i en folkhögskola - att lära sig det lokala språket. Även vi lärde oss svenska och nordisk kultur.

Eftersom Österbotten till största delen är ett svenskspråkigt område i Finland, skedde undervisningen och hela kommunikationen på svenska. Och människor som vi umgicks med, var finlandssvenskar. Deras språk är en egen svenska och deras nationella temperament är en blandning av det finska och svenska. I den skolan finns 75 studerande som är mellan 16 och 60 år. Majoriteten av de studerande är ungdomar. Och just sådana unga människor som inte har kunnat planera sitt liv på riktigt. Många har inte avslutat grundskolan. Folkhögskola är en bra möjlighet att under ett par år åtnjuta ett lättare liv. Man har inga bekymmer för mat och föräldrarna stör inte heller. Friheten är tillräckligt stor. Men vad innebär frihet för en finlandssvensk ung människa med fri uppfostran?

Tyvärr är det första som faller i ögonen, bara en yttlig mask, en sorglustig uppvisning av slapphet. När skolans rektor Sten Westerholm talade med oss före avresan, sa han att han hoppas på vårt positiva inflytande på den lokala ungdomen. Det tvingade oss att småla i början och vi tog det bara som ett komplimang. Men när vi i skolan såg hur de lokala killarna trängde in genom dörren före tjejerna, började vi förstå Stens oro. Man har inte lärt våra jämnåriga i Finland artighetsregler som för oss förefaller de mest elementära. Likaså har uppfostran under en lång tid varit påverkad av feminism - kvinnor försöker visa sig som självständiga och jämlika med män. Med sitt beteende visar de inte att de är svaga och behöver männens stöd. Jag tycker att det är intressant att i f.d. sovjetrepubliker där mannens och kvinnans jämställdhet var en påtvingad statlig politik, gav det inte så starka resultat som i Norden där denna process var frivillig.

Eesti noored on Põhjamaade noortega võrreldes kindlasti konservatiivsema käitumisega. Kombat kommeteks. On erinevusi, millega võib-olla tuleb leppida. See jääb meie isiklikuks asjaks, et me tegelikult sageli tänuga oma vanematele mõtleme. Aga sealsed noored ei ole ju õnnelikud!

Noorte riitus Soomes on sugusid eitav - igal pool ja alati teksad, ka teatris. Põhitegevuseks vabal ajal on televiisori vaatamine. Ja seda ometi maal, kus inimestel on vabadus valida nii paljude tegevuste vahel, kus igapäev on see elementaarne summa raha, et tunda end hästi, et mitte mõelda kogu aeg rahale. Just seal elavad inimesed, kes ei oska oma elule mingit sisu leida, ainult *Lapin Kulta* mõju all muutub maailm elamisväärses, alles siis leitakse eneses suhtlemisjulgus, ka partner, kellega intiimsuhteid luua. Juues tulevad ju ikka ilmsiks inimeste tõelised soovid ja mured. Kui palju üksindust ja hingevalu sealt välja tuleb! Kahju on neist.

Võimalik, et soomlaste liigset tagasihoidlikkust tuleb pidada nende rahvuslikuks omapäraks ning suhtuda sellesse kui paratamatusse. Sugugi hästi pole aga seejuures mõjunud sisse tunginud Ameerika kultuuri mõjutused, sest ameeriklased on ka loomu poolest, oma sisemuselt vabamad, nad ehk ei vajagi tüksteisele lähenemiseks nii palju rituaale, nagu põhjamaade rahvad, ka meie. Mingi võimalus peab siiski olema, kurb kui selleks saab vaid alkoholi.

Aga üldiselt teevad sealne elu ja võimalused ikka kadedaks. Kui palju jõuab teha küllalt vähese aja- ja närvikuluga, sest takerduda ei tule pisiasjadesse, rahu-puudusesse, järjekordadesse ega külma korterisse. Sellepärast ongi väga hea vahetevahel kuskil kodust kaugel käia, elada veidi kergemalt, teha midagi, mida kodus teha ei saa ja mõista, kui suurepärane on su oma kodulinn, perekond. Kuigi ka meie inimestel on omad mured, on suisa fantastiline, kui palju sisemist vabadust on eestlastel, kui palju tõeliselt suuri sihte, kui palju julgust olla kordumatu.

Estniska ungdomar är jämfört med nordiska ungdomar säkert mera konservativa. Men varje land har sina egna seder och bruk. Det finns skillnader som man ska finna sig i. Det är vår privatsak att vi egentligen är mycket tack-samma mot våra föräldrar. Men ungdomarna där är inte alls lyckliga!

Ungdomen i Finland gör inte någon skillnad mellan tjejer och killar när det gäller kläder - överallt och alltid jeans, t.o.m. på teatern. Huvudsysselsättningen på fritiden är att titta på TV. Och detta i ett land där människor kan välja mellan så många aktiviteter, där var och en har tillräckligt med pengar, för att slippa tänka på pengar hela tiden. Just där bor människor som inte kan finna sitt mål i livet, bara under påverkan av *Lapin Kulta* blir livet värt att leva, först då blir man tillräckligt modig för att umgås med andra, då finner man en partner som man vill ha ett intimt förhållande med. När man dricker, visar man ju sina verkliga önskemål och bekymmer. Hur mycket ensamhet och sorg upptäcker man. Det är synd om dem.

Det är möjligt att finnas överdrivna skygghet är deras nationella särprägel som man ska acceptera. Men å andra sidan har det ökande inflytandet av amerikansk kultur inte satt någon positiv prägel på finsk ungdom. Amerikaner är av sin natur, i sitt innersta, friare, de kanske inte behöver så många ritualer för att närma sig varandra som nordiska folk, inklusive vi. Det måste finnas någon utväg, synd om det är alkohol.

Men i allmänhet gör oss livet och möjligheterna där avundsjuka. Man hinner så mycket utan att slösa tid och nerver, eftersom man inte är förhindrad av bagateller, penningbristen, köer eller en kall lägenhet. Därför är det nyttigt att ibland vara borta hemifrån, ha ett lättare liv, göra någonting som man inte gör hemma och förstå att din egen hemstad och familj är underbara. Fast även våra människor har sina egna bekymmer, är det fantastiskt hur mycket inre frihet esterna har, hur många verkligen stora mål, hyr mycket mod att vara unik.

ÕNNESOOVID

Johan Nyberg 6. aprillil 85
 Vello Benström 10. aprillil 60
 Laine Vesker 23. aprillil 65
 Heino Raieste 24. aprillil 65
 Aline Thomson 1. mail 75
 Helja Heldema 21. mail 50
 Bo Utas 26. mail 55

LYCKÖNSKNINGAR

Helmi Klaassepp 2. juunil 75
 Mati Haas 4. juunil 50
 Fredrik Forsberg 7. juunil 50
 Öie-Erene Väät 8. juunil 60
 Edla Kaljusaar 10. juunil 60
 Endel Enkel 14. juunil 60

Noarootsi lehekülj • Nucköside

Noarootsi kroonika

■ 21. jaanuaril peeti Haapsalus maakonna mälumänguvõistlus, kus Noarootsi Gümnaasium sai kolmanda koha.

■ 28. jaanuaril oli gümnaasistidel Pürksis kohtumine Riigikogu kuningriiklastega. See juures pandi alus Noarootsi Kuningriigile. Kooli rojalistide ühing esitles oma kuningakandidaati Jorma Fribergi. Tseremoonial osales ka kooli puhkpilliorkester. Külalistel tuli vastata paljudele küsimustele.

■ 6. veebruaril valiti Haapsalus Läänemaa kaunemaid neide. Iludusvõistlusel sai esimese printsessi tiitli Noarootsi abiturient Külli Must.

■ 8-10. veebruaril käis Noarootsis sõpruskommunist Rootsist Ätvidabergist TV-grupp, mis tegi paar lõiku pikema eestiteemalise telesaate jaoks. Lisaks intervjuule Felix Sedmaniga huvitas ajakirjanikke Noarootsi koolielu, põllumajanduse ja katlamaja olukord ning koostöö talupidajate vahel ja käsitöö alal.

■ 10. veebruaril käis kooli delegatsioon Kullamaal sõpruskoolil külas. Esitati kontsert-show-programm, kus osalesid puhkpilliorkester, tütarlasteansambel ja lavatantsutrupp. Vastuvõtt oli väga soe, seejärel peetakse plaani reisi korrata ja järgmine kord Kullamaale teatrit tegema minna.

■ 13. veebruaril olid omakorda Pürksis külas Tallinna Reaal-kool ja Öismäe Humanitaargümnaasium. See oli vastukülaskäik Noarootsi õpilaste läinudsügisel sõidule. Külalistega peeti maha korvpalli- ja võrkpallilahing, mõlemad võitis Tallinn suure ülekaaluga. Pärast oli rahvamajas suur tantsumaraton. Püha-päeval läksid külalised jälle koju, rahul ja rõõmsad.

Nuckökrönika

■ Den 21 januari ägde rum en landskapstävling på minnespel i Hapsal, där Nuckö Gymnasium vann 3:e platsen.

■ Den 28 januari hade gymnasieelever ett möte i Birkas med den rojalistiska fraktionen i Riksdagen och lade därmed grunden till Nuckö Kungadöme. Skolans rojalistiska förening presenterade sin kungakandidat Jorma Friberg. I ceremonin medverkade bl.a. blåsorkester. Gästerna fick svara på många frågor.

■ Den 6 februari valdes i Hapsal ut de vackraste flickorna i Vik. I skönhetstävlingen deltog även en representant från Nuckö, avgångseleven Külli Must som blev 1:a prinsessan.

■ Den 8-10 februari besöktes Nuckö av en TV-grupp från vänskommunen Ätvidaberg. Journalisterna hade som avsikt att göra några inslag till ett större TV-program om Estland. Man gjorde en intervju med Felix Sedman, dessutom var gästerna intresserade om Nuckö skolas liv, jordbruk, värmecentral och samarbete mellan privatbönderna och inom hantverket.

■ Den 10 februari åkte skolans delegation till Kullamaa. Där ligger en vänskola till Nuckö. Eleverna uppträdde med ett konsert-show-program, där både blåsörkestern, flickensemblen och scendansgruppen deltog. Mottagandet var mycket varmt och man hoppas att få göra om resan någon gång, då kanske med ett teaterstycke.

■ Den 13 februari hade Nuckö skola i sin tur ett besök från Tallinn: Realskola och Öismäe Humanistiska Gymnasium var på svarsvisit efter Nucköelevernas besök till Tallinn i höstas. Mellan gäster och värdar ordnades basket- och volleytävlingar som vanns med stor övertikt av tallinnborna. Därefter följde en stor dansmaraton på Folkets Hus. På söndagen åkte gästerna nöjda och glada hem.

Mälestusaasta 1994

Pane juba nüüd endale klinni 1994.a. jaanipäev!

Kõik on teretunud Noarootsi ja Riguldisse tähistama

50 aasta möödumist eestirootslaste lahkumisest:

- mälestusnäitus Pürksi koolis 23.-24. juunil,
- mälestusjumalateenistus Noarootsi kirikus 24. juunil,
- mälestusnäitus Tuksi palvemajas 25.-26. juunil,
- mälestusjumalateenistus Rooslepa kabelis 26. juunil.

Täielik kava ilmub 1993.a. sügisel.

Koostöös

EESTIROOTSLASTE KULTUURI SELTSIGA

korraldab aastapäeva tähistamist Noarootsis ja Riguldis

RIGULDI-NOAROOTSI KODUKANDIÜHING.

Aastapäevatoimikond:

Lennart Strömkvist Tel. 08-739 17 78

Bertil Nyman Tel. 08-580 370 49

Jubileumsåret 1994

Boka redan nu midsommaren 1994

Alla är välkomna till estlandssvenskarnas 50-års (1944-1994)

jubileumsfirande i Nuckö och Rickul med

- minnesutställning i Birkas folkskola 23/6 - 24/6
- minnesgudstjänst, kransnedläggning i Nuckö kyrka 24/6
- minnesutställning i Bergsby bönehus 25/6 - 26/6
- minnesgudstjänst, kransnedläggning i Rosleps kapell 26/6

Fullständigt program utkommer hösten 1993

I samarbete med

SAMFUNDET FÖR ESTLANDSSVENSK KULTUR

ansvarar

RICKUL/NUCKÖ HEMBYGDSFÖRENING

för jubileumsfirandet i Nuckö och Rickul.

"Jubileumsgruppen"

Lennart Strömkvist Tel. 08-739 17 78

Bertil Nyman Tel. 08-580 370 49

Annetused • Gåvor

Seltsile • För Samfund:

Ann-Marie Ivars	10 SEK
Karin Lindström	200 SEK
Fredrik Melin	80 SEK
Herman Lindström	80 SEK
Rosalie Åkerblom	100 SEK
Birger Vernersson	80 SEK
Lainy Grönman	30 SEK
Erik Sjögren	30 SEK
Katharina Hedin	50 SEK
Axel Friberg	80 SEK
Eva Bergner	100 SEK
Sven Roos	100 SEK
Riksföreningen Sverigekontakt	1000 SEK
Linda Kannel	80 SEK
Maria Josefsson	30 SEK
Aina Karlsson	100 SEK
Olle Lindström	80 SEK
Harald Westerman	200 SEK
Inga Åkerblad	30 SEK
Sven Lagman	30 SEK
John Lindström	200 SEK
Annika Lillemets	100 SEK
Börje Nyman	30 SEK
Ingvar Schönberg	30 SEK
Gun Pella	100 SEK
Leif Strömfelt	30 SEK
Sven-Arne Flodell	200 SEK
Sven Söderblom	80 SEK
Arvid Freiman	130 SEK
Anders Ejdemark	30 SEK
Edvin Lagman	80 SEK
Marta Kopamees	120 SEK
Helga Blees	50 SEK
Jan Axelsson	100 SEK
Anna & Birger Ulfving	100 SEK
Sigfrid Hoas	80 SEK
Johan Engdahl	130 SEK
Birgit Eldh	100 SEK
Maria Wallin	100 SEK
Sven Ahlström	350 SEK
Arnold Brunberg	80 SEK
Sven Bäckman	30 SEK
Aline Storholm	80 SEK
Benita Beckman	100 SEK
Henrik Bergström	100 SEK
Uno Sven Lemberg	130 SEK
Anders Nilsson	330 SEK
Johan Harmenberg	1000 SEK
Margareta Svensson	50 SEK
Emil Hoas	100 SEK
Herman Pöhl	130 SEK
Einar Mählberg	80 SEK
Rita Norrman	100 SEK
Gustaf Buskas	130 SEK
Melita Westerbush	80 SEK
Hjalmar Pajus	30 SEK
Axel Fällman	80 SEK
Kjell-Åke Johansson	80 SEK

Bo Utas	80 SEK
Gunnar Westerblom	80 SEK
Hugo Söderholm	100 SEK
Johan Fält	100 SEK
Agnes Callenmark	30 SEK
Einar Hamberg	100 SEK
Sven Frejman	100 SEK
Gunvor Larsson-Utas	130 SEK
Lydia Lukme	50 SEK
Dr. Åke J. Ek	30 SEK
Elmar Söderholm	50 SEK
Edvin Arvik	80 SEK
Alide Rects	100 SEK
Margit Norlin	50 SEK
Edvin Grundsten	30 SEK
Adolf Seffers	80 SEK
Hans v. Rosen	30 SEK
Stig Appellgren	100 SEK
Ingvald Dyrberg	100 SEK
Elmar Granberg	100 SEK
Anders Westerberg	200 SEK
Silvia Klaman	50 SEK
Johannes Hammerman	30 SEK
Sven Borrmann	50 SEK
Einar Westerberg	80 SEK
Thomas Lorentz	100 SEK
Hans Selin	130 SEK
Harry Norrman	200 SEK
Högskolan för Lärarutbildning i Stockholm	600 EEK
Närpes Estlandsförening	500 FIM
Turistid Noarootsis	270 SEK
Turistid Noarootsis	126 EEK
Nordiska Museets och Skansens vänner	100 SEK
Estlandsvännerna r.f.	1140 FIM

Noarootsi pastoraadile • För Nuckö prästgård:

Haninge Byggnadskontor	500 SEK
------------------------	---------

Seltsi kalendri väljaandmiseks • För almanackutgivning:

Hans och Lydia Pöhls Minnesfond	750 SEK
---------------------------------	---------

Vormsi kirikule • Till Ormsö kyrka:

Tiina Koppelmaa	20 EEK
-----------------	--------

Töövahendeid • Redskap och hjälpmedel:

Estlandsvännerna r.f.	
-----------------------	--

Raamatuid, ajalehti, ajakirju • Böcker, tidningar, tidskrifter:

Svenska Odlingens Vänner	
Riksföreningen Sverigekontakt	
Svenska Folkskolans Vänner	
Svenska Institutet	
Eesti Rahvusraamatukogu	

ja palju-palju teisi • och många, många andra!

AITÄH! • TACK!

Anders Hägglom

◇ 8.8.1910

† 7.2.1993

Eestirootslaste Kultuuri Selts
mälestab Vormsi rootslast
ja avaldab kaastunnet tema omastele.

Samfundet för Estlandssvensk Kultur
sörjer gammal ormsöbo
och uttrycker sin medkänsla till hans anhöriga.

Johannes Grundsten

◇ 3.5.1913

† 17.1.1993

Eestirootslaste Kultuuri Selts
mälestab Vormsi rootslast
ja avaldab kaastunnet tema omastele.

Samfundet för Estlandssvensk Kultur
sörjer gammal ormsöbo
och uttrycker sin medkänsla till hans anhöriga.

"RONOR-i" talitus palub vabandust, kui mõni tellija pole oma ajalehte postiga saanud ning palub andestada võimalikud vead aadressis või adreassaadi nimes. Võib juhtuda, et käsitsi kirjutatud tellimiskaarti pole suudetud korrektselt välja lugeda. Palume sellest meile kirjutada ning teatada ka võimalikest aadressimuutustest.

Expeditionen beklagar om någon prenumerant ännu inte fått sin tidning och ber att visa överseendet med eventuella fel i adress eller namn på adressetiketten. Det kan hända att man inte kunnat läsa de handskrivna inbetalningskortet korrekt. Skriv gärna och meddela oss om saken. Var vänliga och informera oss också om eventuella adressförändringar.

Eestirootslaste Kultuuri Selts Samfundet för Estlandssvensk Kultur

Lahe 10, EE-3170 Haapsalu, EESTI - ESTLAND
Telefon: (+ 372 47) 4-42-56

Annetused eesti kroonides: arve nr. 700258 Haapsalu Maapangas	Gåvor i estniska kronor: konto 700258 i Hapsals Landsbank
Annetused välisvaluutas: arve nr. 178 099 791 Svenska Handelsbanken	Gåvor i utländsk valuta: konto 178 099 791 i Svenska Handelsbanken

TELLIMINE EESTIS:

Aastakäik 1993 maksab 18 krooni, üksiknumber 3 krooni.
Tellimised saata rahakaardiga aadressil
Lahe 10, EE-3170 Haapsalu
Rahakaardil peab olema tellija täpne postiaadress ja märkus "RONOR".

PRENUMERATION I SVERIGE:

Årgång 1993 kostar 120 SEK, lösnummer 20 SEK
Adress: RONOR, c/o Svenska Odlingens Vänner
Vikingagatan 25 1/2 tr ned, 113 42 Stockholm
Konto: Postgiro 745405-1

PRENUMERATION I FINLAND:

Årgång 1993 kostar 90 FIM, lösnummer 15 FIM
Adress: RONOR, c/o Svenska Folkskolans Vänner
PB 198, 00121 Helsingfors
Konto: 10066788 i Postbanken, Helsingfors

Ajaleht RONOR Tidning

Väljaandja: Eestirootslaste Kultuuri Selts
Utgivare: Samfundet för Estlandssvensk Kultur

Tolmetuse aadress: Gonsiori 34-19
Redaktionens aadress: EE-0001 Tallinn
EESTI / ESTLAND
telefon (+372 2) 42 61 63

Tolmetaja Ain Sarv
Redaktör

Tõlkijad Kersti Meinart, Uile Kärk-Remes, Mare Luts
Översättare